

Sotsiaalkaitseministri ja terviseministri määruse „Sotsiaal- ja tervisevaldkonna vabaühenduste toetamine“ seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Määrusega toetatakse vabaühenduste osalemist sotsiaal- ja tervisevaldkonna poliitika kujundamises ja elluviimises valdkondlike programmide kaudu. Ministeeriumi ja vabaühenduste tõhusama koostöö toetamine võimaldab arvestada huvigruppide vajadusi ja seisukohti ning tagab seeläbi laiapõhjalise ja kaasava otsustusprotsessi. Samuti võimaldab see võtta sotsiaal- ja tervisevaldkonna poliitika kujundamisel ja elluviimisel kasutusele vabaühenduste ressursid: praktilised teadmised, kogemused, tööjõud ja võrgustikud.

Määruses nimetatud valdkondlike programmide eesmärgid on kooskõlas nii sotsiaal- kui ka tervisevaldkonna arengukavaga. Selleks, et vabaühenduste kaasamine oleks stabiilne ja kvaliteetne, rahastatakse 1–3-aastaseid projekte sõltuvalt taotlusvooru väljakuulutamise teates märgitud projektide elluviimise perioodist.

Taotlusvoorud korraldatakse valdkondlike programmide põhiselt.

1.2. Määruse ettevalmistajad

Määruse on koostanud Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik Meeli Tuubel (teenistussuhe lõppes 30.09.2024), laste ja perede osakonna lastekaitsepoliitika juht Helen Jõks (e-post: helen.joks@sm.ee; tel: 5913 6865), laste ja perede osakonna nõunik Gerli Lehe (e-post: gerli.lehe@sm.ee; tel: 5913 6501), rahvatervishoiu osakonna tervisekäitumise poliitika juht Brigitta Õunmaa (e-post: brigitta.ounmaa@sm.ee; tel: 5912 4988), rahvatervishoiu osakonna juhataja Heli Laarmann (e-post: heli.laarmann@sm.ee; tel: 5913 7099), rahvatervishoiu osakonna nõunik Kadi Reintam (teenistussuhe lõppes 21.08.2024), toiduabi nõunik Aire Johanson (e-post: aire.johanson@sm.ee; tel: 527 6677), toimepidevuse juht Tea Varrak (e-post: tea.varrak@sm.ee; tel: 5919 1257), vaimse tervise osakonna ennetus- ja edenduspoliitika koordinaator Triinu Täht (e-post: triinu.taht@sm.ee; tel: 5919 7238), vaimse tervise osakonna kogukonna teenuste koordinaator Kaidy Aljama (e-post: kaidy.aljama@sm.ee; tel: 5913 7973), terviseala asekanstler Anniki Lai (e-post: anniki.lai@sm.ee; tel: 5911 9567), vaimse tervise osakonna juhataja Anne Randväli (e-post: anne.randvali@sm.ee; tel: 5911 8463), välisvahendite osakonna nõunik Piret Audova (teenistussuhe lõppes 23.07.2024) ja välisvahendite osakonna juhataja Marilin Sternhof (e-post: marilin.sternhof@sm.ee; tel: 5916 3465).

Määruse ja seletuskirja juriidilist kvaliteeti on kontrollinud Sotsiaalministeeriumi õigusosakonna õigusnõunik Piret Eelmets (e-post: piret.eelmets@sm.ee; tel: 626 9128) ning sama osakonna õigusloome- ja isikuandmete kaitse nõunik Lily Mals (e-post: lily.mals@sm.ee; tel: 5915 1801).

Määruse on keeletoimetanud Rahandusministeeriumi ühisosakonna dokumendihaldustalituse keeletoimetaja Virge Tammaru (tel: 5919 9274, virge.tammaru@fin.ee).

1.3. Märkused

Määrus on seotud isikuandmete töötlemisega isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses ning selle kohta on koostatud täpsem mõjuanalüüs seletuskirja 4. punktis.

2. Määruse eesmärk

Määruse eesmärk on soodustada vabaühenduste osalemist sotsiaal- ja tervisevaldkonna poliitika kujundamises ja elluviimises määrusega kavandatavate valdkondlike programmide kaudu. 2020. aastal võttis Sotsiaalministeerium koostöövormina kasutusele strateegilise partnerluse vabaühendustega, mis toetab ministeeriumi valitsemisala tulemuseesmärkide saavutamist ning panustab sotsiaal- ja tervisevaldkonna poliitika elluviimisse ja kujundamisse. Vabaühenduste tegevusi on rahastatud ka varem¹ ja see hõlmas käesolevat määrust puudutavatest teemadest hasartmängu- ja digisõltuvust, vaimse tervise huvikaitset, toiduabi ja esmaabi. Selleks, et vabaühenduste kaasamine oleks stabiilne ja kvaliteetne, on Vabaühenduste Liit soovitanud valida püsivamatele tegevustele püsivamad elluviijad, mis tähendab pikemaajalisi koostöölepinguid.² Sotsiaalministeerium tegi strateegiliste partnerluste puhul rahastusotsused 2–4 aasta kohta. Sotsiaalministeerium toetas ka vabaühenduste väikeprojekte, mille kestus oli kuni üks aasta ja eelarve kuni 10 000 eurot. Käesolevas määruses on toetus piiratud eelarve ja tööjõu tingimustes suunatud projektidele, mis suudavad saavutada suurema mõju ja jätkusuutlikkuse ning mida rahastatakse vastavalt teemadele vastavast sotsiaal- või tervisevaldkonna programmist. Teemad, mida on varasematel aastatel strateegilise partnerluse raames toetatud, kuid mille toetuslepingud kehtivad veel vähemalt 2024. aasta lõpuni, seletuskirjas ei kajastu. Nende rahastamine lisatakse määrusesse edaspidi vastavalt vajadusele.

Toetuse andmine on seotud heaolu arengukava 2023–2030 ja rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 eesmärkide täitmisega.

Toetust antakse määruses nimetatud valdkondlike programmide alusel. Määruse 4. peatükis on välja toodud toetuse andmise põhjendus ja eesmärk valdkondlike programmide kaupa.

3. Määruse sisu

Määrus kehtestatakse riigieelarve seaduse § 53¹ lõike 1 alusel, mille kohaselt kehtestab minister määrusega tingimused ja korra ministeeriumi valitsemisala vahendite arvelt riigisisese toetusprogrammi elluviimiseks, toetusprogrammist vahendite saamiseks ning saadud vahendite kasutamiseks.

Määrus kehtestatakse sotsiaalkaitseministri ja terviseministri ühise määrusena, arvestades, et määrus reguleerib nii sotsiaal- kui ka tervisevaldkonna toetusprogramme, kus toetuse taotlemise ja andmise menetlus on küll ühetaoline, samas teemad, taotlemine ja eelarved on valdkondliku programmi põhised.

Määrus on jaotatud kümneks peatükiks.

1. peatükk. Üldsätted

Peatükis sätestatakse määruse reguleerimisala ja terminid, määruse alusel tehtud otsuste ja toimingute vaidlustamise kord ja toetuse andmise eesmärk. Toetuse andmine on rühmitatud temaatilisteks ehk valdkondlikeks programmideks.

2. peatükk. Projekti periood ja kulud ning toetuse osakaal

¹ Sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 10.03.2021 käskkiri nr 30 „Sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 08.03.2019 käskkirja nr 21 „Hasartmängumaksu laekumistest toetuste andmise tingimused ja kord“ muutmise.

² Rammo, A. (2021). 6/28. *Juhend ametnikele. Strateegiline partnerlus vabaühendustega*. Vabaühenduste Liit. <https://heakodanik.ee/wp-content/uploads/2021/10/Strateegiline-partnerlus-vabau%CC%88hendustega.pdf> (Vaadatud 01.06.2023).

Peatükis sätestatakse projektide elluviimise periood, toetuse osakaal, kindlasummalise makse alusel kulude hüvitamine, kulude abikõlblikkuse üldpõhimõtted ja abikõlbmatud kulud ning vähese tähtsusega abi reeglid.

Projekti elluviimise periood määratakse taotlusvoorude avamise teates. Kui teates on projekti elluviimise perioodi algus- ja lõppkuupäev nimetatud, ei või projekti elluviimise perioodi algus olla varasem teates nimetatud perioodi alguskuupäevast. Projekti elluviimise periood peab kestma teates nimetatud ajal. Kui teates on nimetatud elluviimise perioodi pikkus kuudes, peavad projekti tegevused kestma vastava arvu kuid. Nõude eesmärk on tagada projekti elluviimine kindla perioodi jooksul, et oleks võimalik korraldada taotlusvoorud samal ajal ning tagada eesmärgi täitmiseks vajalike tegevuste võimalikult sujuv üleminek ja katvus. See ei tähenda, et projekti sisutegevusi tuleks teha projekti viimasel päeval, vaid et projekti tegevused ja eelarve kasutamine oleks hajutatud kogu projektiperioodi peale. Erilist tähelepanu tuleks pöörata tegevustele, mille puhul on oluline, et neid tehakse järjepidevalt, näiteks nõustamisteenuse pakkumine. Välisprojekt, mille omafinantseeringu katmiseks toetust taotletakse, võib olla alanud enne projekti elluviimise perioodi. Välisprojekt peab lõppema selliselt, et koos projekti lõpparuandega oleks võimalik esitada ka välisprojekti raames esitatud ja kinnitatud lõpparuanne. Kui välisprojekt kestab kauem kui projekti periood, tuleb projekti lõpparuandega esitada projekti lõpuks saavutatud välisprojekti seni saavutatud tulemusi tõendavad dokumendid (nt vahearuanne, saavutatud näitajate sihttase).

Projekti elluviimise perioodi võib projekti elluviimise ajal pikendada kokku kuni kuus kuud, kui projekti elluviimisel on tegutsetud hoolsalt ning pikendamise vajadus tuleneb toetuse saajast ja partnerist sõltumatutest asjaoludest. Pikemaks perioodiks või ka muudel alustel pikendamise võimaldamine suurendaks tõenäosust, et järgnevast taotlusvoorust rahastatud analoogsed tegevused dubleerivad pikendatud projekti raames tehtavaid tegevusi. Näiteks, kui projektis pakutakse nõustamisteenust, võib osutatava teenuse maht olla pikendamise tulemusena ajutiselt suurem kui vaja, huvikaitse puhul võib tekkida paralleelselt kaks samal eesmärgil töötavat võrgustikku, kui toetuse saajad on erinevad, konverentside puhul võib kaks samal eesmärgil korraldatavat sündmust sattuda samale ajale. Toetuse andja kooskõlastab projekti pikendamise Sotsiaalministeeriumi vastava valdkondliku programmi kontaktisikuga, kes hindab vajadust projekti elluviimise perioodi pikendada.

Üldjuhul korraldatakse määruse alusel asjakohaste programmide taotlusvoorud üks kord aastas samal ajal selliselt, et taotluste rahastamise otsus saaks kinnitatud projekti elluviimisele eelneva kalendriaasta lõpuks ja projekti elluviimise periood saaks alata taotluse esitamisele järgneva kalendriaasta algusest.

Toetus ja omafinantseering moodustavad kokku 100% projekti abikõlblikest kuludest. Toetus võib moodustada maksimaalselt 99% projekti abikõlblikest kuludest. Omafinantseering võib olla vaid rahaline. Välisprojekti omafinantseeringuks kasutatava toetuse osalt omafinantseeringut ei arvestata. Välisprojekti omafinantseeringuks taotletav summa peab olema võrdne välisprojektis planeeritava omafinantseeringu summaga või sellest väiksem. Kui välisprojektis on partnerid, võib taotletav summa sisaldada ka partnerite omafinantseeringu osa ehk toetust võib taotleda ka välisprojekti partnerite omafinantseeringu katmiseks.

Kulude hüvitamine ehk toetuse saamine toimub kindlasummalise makse alusel. Kindlasummaline makse on suunatud ennekõike tulemuslikkuse rahastamisele. Kulu loetakse tekkinuks, kui kindlasummalise makse aluseks olev tulemus on täielikult saavutatud, osalisel tulemuse saavutamisel loetakse kulu põhjendatuks proportsionaalselt tulemiga. Kindlasummalise makse puhul kulusid tegelike kulude alusel ei hüvitata, mis tähendab, et kuludokumente ja nende aluseks olevaid ostumenetlusi ja hankeid toetuse andja ei kontrolli. Seega keskendutakse kulude asemel rohkem protsessile ja tulemustele. Seda põhjusel, et tegelike kulude alusel abikõlblike kulude hindamine võib olla keeruline ja ajamahukas ning sisaldab palju eksimisvõimalusi, mis võivad kaasa tuua tagasinõuded. Seega vähendab

kindlasummalise makse kasutamine osapoolte halduskoormust, olgugi, et mõningane kulude üle- või alahüvitamine on paratamatu.

Kogu projekti eelarve peab jagunema vastavalt planeeritud tegevustele, kas üheks või mitmeks kindlasummaliseks makseks. Taotleja ise otsustab mitu kindlasummalist makset projektist tuleb. Ühe kindlasummalise makse raames võib teha mitut tegevust, mis on tervikuna teostatavad. Taotleja peab taotluse esitamisel arusaadavalt põhjendama ja tõendama, kuidas kindlasummaline makse eeldatavate kulude eelarve kujuneb ning kuidas kindlasummalise makse aluseks olevat tulemust hiljem tõendatakse ehk mis on tõendamise aluseks. Taotleja peab kindlasummalise makse koostamisel lähtuma kulude abikõlblikkuse nõuetest, sealhulgas parimast hinna ja kvaliteedi suhtest. Kindlasummalise makse eelarvestamise tõendusmaterjaliks sobivad näiteks pakkumused võimalikelt teenuse või kauba pakkujalt, hinnapäringud või avalike hinnakirjade puhul viited veebilehtedele või kuvaprindid veebilehtedelt. Tulemuste määramiseks ei ole soovitatav kasutada kindlaarvulisi tulemusnäitajaid (nt koolitatud on 100 inimest või välja on töötatud kolm arengukava), vaid eelistada tuleks minimaalseid näitajaid (nt koolitatud on minimaalselt 90 inimest või välja on töötatud minimaalselt kaks arengukava).

Minimaalne kindlasummaline makse on üldjuhul 20 000 eurot. Põhjendatud juhtudel võib projektis olla ka üks kindlasummaline makse, mis on sellest väiksem (nt olukorras, kus projekti eelarvet tervikuna ei ole võimalik jagada kindlasummalisteks makseteks nii, et iga kindlasummaline makse oleks vähemalt 20 000 eurot).

Peatükis on välja toodud kulude abikõlblikkuse üldpõhimõtted ja abikõlbmatud kulud, mis on taotlejatele abiks kindlasummalise makse eelarvestamisel.

Samuti nähakse peatükis ette vähese tähtsusega abi hindamise sätted. Taotlusi hinnatakse juhtumipõhiselt ning analüüsitakse, kas tegemist on turupõhise majandustegevuse toetamisega või mitte, kui on, siis ka seda, kas tegemist on majandusliku eelise ja konkurentsi moonutamisega. Riigiressurssidest raha pärinemise kriteerium on täidetud. Kui kõik riigiabi hindamise kriteeriumid on täidetud, on tegemist vähese tähtsusega abiga, kui ei ületata vähese tähtsusega abi piirmäära.

3. peatükk. Nõuded taotlejale, partnerile ja taotlusele

Peatükis sätestatakse nõuded taotlejale, partnerile ja taotlusele.

Toetuse taotlejaks võib olla Eestis registreeritud mittetulundusühing või sihtasutus. Taotleja võib kaasata partnereid. Partner osaleb iseseisvalt projekti tegevuste elluviimises ja tal tekivad selle käigus kulud. Kui teine isik osaleb projekti tegevuste elluviimises teenusepakkujana, ei ole ta käsitatav projekti partnerina.

Taotleja ja partner peavad olema taotluse menetlemise hetkeks tagastanud varem saadud toetuse kasutamata jäägi või tagasinõutud toetuse, mille tasumise tähtaeg on saabunud. Samuti ei tohi taotlejal ega partneril olla muid võlgnevusi lisaks rahalistele võlgnevustele. Varem antud toetuse kasutamise aruanne peab olema esitatud. Samuti peavad olema kõrvaldatud aruande puudused, kui nende kõrvaldamise tähtaeg on saabunud.

Lisaks määruse 3. peatükis nimetatud nõuetele kehtivad taotlejale, partnerile ja taotlusele ka määruse 4. peatükis nimetatud eritingimused valdkondlike programmide kohta. Näiteks on valdkondlike programmide eritingimustes määratud, et nii taotlejal kui partneril peab olema taotluse esitamise hetkeks eelnev kogemus valdkonnas, mille edendamiseks toetust taotletakse. Kogemuse olemasolu peab taotleja või vastavalt tema partner olema võimeline tõendama.

Taotluses tuleb muu hulgas nimetada projekti tegevuste väljundnäitajad ja nende sihttasemed iga kindlasummalise makse kohta koos nende tõendamise alustega. Näiteks, kui projekti tegevuseks on koolituse väljatöötamine ja korraldamine, on väljunditeks koolituse programm, õppematerjalid, koolitusel osalejate arv jms. Tulemusnäitajate ja muude projektispetsiifiliste näitajate ja nende sihttasemete lisamine toimub taotlusepõhiselt, kui valdkondliku programmi tingimustest ei tulene teisiti. Valdkondliku programmi tingimustes võib sätestada väljundnäitaja ja selle kohustusliku sihttaseme. Tulemusnäitajaks võib olla eelnenud näite puhul uusi teadmisi saanud, oskusi omandanud ja väljaõppinud ning neid teadmisi rakendada suutvate ja kasutama asuvate inimeste arv.

4. peatükk. Valdkondlikud programmid ja nendele kohalduvad eritingimused

Peatükis sätestatakse iga valdkondliku programmi toetuse kasutamise eesmärk ja toetatavad tegevused ning eritingimused. Eritingimusteks on tingimused, mida ei ole valdkondadeüleselt reguleeritud, kuid konkreetse valdkonna kohta kehtib erisus. Näiteks on eritingimustes reguleeritud nõuded projektist kasusaajatele, tegevuste väljunditele, toetuse saaja ja partneri varasemale kogemusele jne. Kasusaajana on mõeldud otsest kasusaajat (nt koolitusel osalev koolitaja), mitte kaudset kasusaajat (nt projekti käigus koolitatud koolitaja poolt pärast projekti lõppu korraldatud koolitusel osalev projekti sihtrühma kuuluv inimene).

Taotlus tuleb esitada ühe valdkondliku programmi kohta. Kui taotleja soovib teha tegevusi mitme valdkondliku programmi raames, tuleb esitada nende kohta eraldi taotlused, välja arvatud juhul, kui organisatsioon on ühes programmis taotleja ja teises programmis projekti partneriks.

4.1. Sõltuvushäired

Sõltuvushäirete programmis on rõhk hasartmängu- ja digisõltuvusega inimeste ja nende lähedaste toetamisel ning hasartmängu- ja digisõltuvuse leviku ennetamisel, samuti inimeste tervisest ja heaolust lähtuva alkoholipoliitika ja tubaka- (sh nikotiini)poliitika kujundamisel.

Uuringu „Eesti elanike kokkupuuted hasartmängudega“ (2023) tulemused näitavad, et võrreldes 2021. aasta uuringu tulemustega on hasartmängudega kokkupuutunute arv veidi kahanenud. Eesti 15–74-aastastest elanikest on elu jooksul hasartmängudega kokku puutunud 65% (2021. aastal 72%), viimase kahe aasta jooksul 47% ehk iga teine elanik. Nii internetis kui ka väljaspool interneti on kõige populaarsem arv- ja kiirloteriides osalemine, millega on viimase kahe aasta jooksul kokku puutunud 41% elanikest. Kokkupuude muude mängutüüpidega jääb alla kümnendiku: kasiinomänge on mänginud 7%, kihlvedudes ja spordiennustuses osalenud 6%, pokkerit mänginud 4% ja muid uuringus täpsustamata mängu mänginud 8%. 15–20-aastaste kokkupuude hasartmängudega nii üldse kui ka kahe viimase aasta jooksul on võrreldav Eesti keskmisega: mänginud on 59% noortest, sealhulgas viimase kahe aasta jooksul 47%. Viimase kahe aasta jooksul on 38% noortest mänginud raha peale väljaspool interneti: kõige sagedamini loteriid, aga ka muid mängu ja mänguautomaatidel väljaspool kasiinot. Arvuti- või internetisõltuvus on psüühikahäirete valdkonnas uus kontseptsioon, mistõttu tänasel päeval häiret ametlikult ei diagnoosita. Küll aga saame eristada, kui palju kasutamist on liiga palju ja millal muutub kasutamine sõltuvuskäitumiseks. On teada, et netisõltuvuse all kannatab iga kümnes inimene, keskel läbi 3–5% lastest ja täiskasvanutest. Hasartmängu- ja digisõltuvusega tegelemisel on vajalik järjepidev teavitustöö, et ennetada probleeme ja nende süvenemist ning oluline on nõustamisteenuste õigeaegne kättesaadavus.

Hasartmängu- ja digisõltuvuse osas toetab sõltuvushäirete programm rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 alaeesmärgi „Tervist toetavad valikud“ täitmist ja panustab vaimse tervise strateegia 2016–2025 alaeesmärki „Psüühika- ja käitumishäirete ennetamine“, mida on kirjeldatud järgmiselt: „Inimesed oskavad võimalikult varakult ära tunda häirete tekkimise, nad

julgevad abi küsida ja neile on tagatud professionaalne õigeaegne abi tõsisemate häirete ennetamiseks.“, samuti toetab vaimse tervise rohelise raamatu ja vaimse tervise tegevuskava 2023–2026 töösuundade (edendus, ennetus, kogukondlik tugi ja vaimse tervise teenused) eesmärkide saavutamist.

Rohkem kui pool enneaegse suremuse ja haigestumuse tõttu kaotatud eluaastatest Eestis tuleneb riskiteguritest või riskikäitumisest. Tervisekaotust põhjustavate riskitegurite ja riskikäitumise eesotsas on toitumise ja metabolismiga seotud riskid ning alkoholi ja tubakatoodete tarvitamine. Alkoholi tarvitamine põhjustab Eestis väga suurt sotsiaalset ja tervisekahju. Kahjude majanduslik negatiivne mõju ületab alkoholitööstuse ja sellega seotud majandusharude toodetud lisaväärtuse. Alkoholist tingitud riskikoormus oli 2022. aastal 53 442 eluaastat ja alkoholi tarvitamisega seotud otsesed kulud olid Tervisekassa raviarvete alusel ligikaudu 50,5 miljonit eurot. Alates 2019. aastast suurenes 15-aastaste ja vanemate Eesti inimeste alkoholi tarbimine ja alates 2018. aastast suremus alkoholi tarvitamisest otseselt põhjustatud haigustesse. 2023. aastal vähenes eeskätt raske majandusolukorra tõttu alkoholi kogutarbimine (2,6%), samuti vähenes surmade arv. 2023. aastal suri otseselt alkoholi põhjustatud haigustesse 627 inimest (2022. aastal 753). Tervist ohustava alkoholitarvitamise riskipiire (meestel 140 g ja naistel 70 g absoluutalkoholi nädalas) ületas 2022. aastal 21% meestest ja 11% naistest.

Kuigi tavasigaretide suitsetamise populaarsus noorte seas väheneb, on murekohaks viimastel aastatel tõusutrendis olnud alternatiivsete tubaka- ja nikotiinitoodete, sealhulgas e-sigaretide tarbimise laialdane levik noorte hulgas. 2022. aasta andmetel oli e-sigarette proovinud 10% 11-aastastest, 31% 13-aastastest ja 47% 15-aastastest noortest. E-sigareti ja huuletubaka tarvitajaid on ka nende noorte seas, kes tavasigarette ei suitseta ning nende toodete tarvitamise kasv on märgatav just tüdrukute seas. 2022. aastal oli tubakatoodete tarvitamisest tingitud riskikoormus 59 363 eluaastat ja tubakatoodete tarvitamisega seotud otsesed kulud olid Tervisekassa raviarvete alusel ligikaudu 55,6 miljonit eurot.

Alkoholi- ja tubakavaldkonna huvikaitse osas toetab sõltuvushäirete programm riigi pikaajalise arengustrateegia Eesti 2035 alasihte „Hooliv ühiskond“ ja „Tervist hoidev inimene“, rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 alaeesmärgi „Tervist toetavad valikud“ täitmist, mille eesmärgi on kirjeldatud järgmiselt: „Tervise edendamiseks, riskikäitumise vähendamiseks ja tervisenäitajate parandamiseks kogu elukaare jooksul on inimeste jaoks olemas vajalikud toetavad võrgustikud, võimalused ja oskused, et teha tervist toetavaid valikuid olenemata vanusest, sissetulekust, haridustasemest ja elukohast. Lihtsalt mõistetav tervisealane teave ning vajalikud teenused ja tooted on kõigile kättesaadavad.“. Tervist toetavate valikute programmi peab projekt toetama tegevust „Uimastite tarvitamise ennetamine ja vähendamine“. Projekt peab olema kooskõlas ka nii alkoholipoliitika kui ka tubakapoliitika rohelises raamatus nimetatud eesmärkidega.

Alkoholipoliitika ja tubaka- (sh nikotiini)poliitika kujundamisel (maksupoliitikas, reklaaminduses, turunduses jne) ei ole alati esikohal tervis. Selleks, et eri valdkondades arvestataks otsuste/poliitika kujundamisel rohkem tervisemõjuga, on oluline, et rohkem osapooli ühiskonnas oskaksid näha erinevate valdkondade poliitika mõjude seoseid tervisega ja oleksid neist teadlikud. Programmiga soovitakse koondada alkoholi ja tubaka (sh nikotiini) tarbimise kahjudega kokkupuutuvate osapoolte ning sõltuvushäirega (alkohol ja nikotiin) inimeste ja nende lähedaste õigused ja huvid ning tagada nende eest seismine. Lisaks on eesmärk suurendada avalikkuse ning alkoholi- ja tubakapoliitika kujundamisega seotud osapoolte ja otsustajate teadlikkust asjakohastest huvidest, eesmärkidest, võimalustest ja kahjustest.

4.2. Vaimse tervise huvikaitse

Tähelepanu inimeste vaimsele tervisele füüsilise tervise kõrval ja vaimse tervise valdkonna areng on aastatega kogunud üha suuremat jõudu nii Eestis kui teistes riikides, plahvatusliku hüppe tekitas valdkonnas aga ülemaailmne tervisekriis – COVID-19 pandeemia. Selle mõju inimeste igapäevaelule ja toimetulekule oli niivõrd märgatav, et pani inimeste säilenõtkuse ja vaimse tervise olulisust tunnistama ka valdkonnaväliseid inimesi. Vaimne tervis on saanud tõuget ja hoogu nii avalikus meedias sagedasema kajastamise, valdkondlike teadusuuringute rahastamise, innovaatilisi lahendusi otsivate idufirmade tegevuse kui ka rahvusvaheliste organisatsioonide ja riikide avaliku sektori asutuste poliitikakujunduse kaudu. (Sotsiaalministeeriumi vaimse tervise tegevuskava 2023–2026). Suur tähelepanu kiirelt arenevale valdkonnale seab senisest suuremad nõudmised selle edendamisel tugineda kvaliteetsele ja usaldusväärsele teabele ning hoolikalt kaalutud ja valitud tõendus põhiste tegevustele kõigi valdkonna huvirühmade poolt.

Vaimse tervise probleemidega võib oma eluea jooksul kokku puutuda iga inimene, levinuimad probleemid on depressioon ja ärevus. Maailma Terviseorganisatsiooni andmetel on psüühikahäirega inimeste osakaal kasvamas – iga kaheksas inimene maailmas elab psüühikahäirega (WHO, 2022).

Rahvastiku vaimse tervise uuring (RVTU, 2022) selgitas välja Eesti rahvastiku vaimse tervise peamised sõlmprobleemid, millega vaimse tervise poliitika peab tegelema: 1) sotsiaal-majanduslik, sealhulgas regionaalne ebavõrdsus; 2) sotsiaalne isolatsioon – üksi elavatel inimestel esineb rohkem vaimse tervise probleeme; 3) noorte vaimse tervise haavatavus – enesehinnanguliste küsimustike alusel esineb noortel teiste vanuserühmadega võrreldes suurem vaimse tervise häirete esinemise risk; 4) puudulik terviseharitus ja infopuudus teenuste kohta, mis on muu hulgas mõjutatud vaimse tervise häbimärgistamisest; 5) puudulik info häirete levimuse, mõjude ja riskitegurite kohta; 6) ennetus- ja raviteenuste puudulik kättesaadavus.

Vaimse tervise huvikaitse programmi eesmärk on edendada elanikkonna heaolu ja vaimse tervise huvikaitset vaimse tervise valdkonnas tegutsevate organisatsioonide huvikaitse- ja tegutsemisvõimekuse tugevdamise ning mõjusa valdkondliku kommunikatsiooni kaudu. Hea huvikaitse tugineb legitiimsusele ja vastutavusele. See tähendab, et elanikkonna heaolu ja vaimse tervise edendamiseks on vajalik lai esindatus valdkonnas ja ka sihtrühma seas, valdkondlik kompetentsus ja jagatud huvikaitse visioon, strateegia ja selle elluviimine. Sellest lähtuvalt on kirjeldatud selle valdkondliku programmi tegevusi.

Vaimse tervise huvikaitse programm toetab riigi pikaajalise arengustrateegia Eesti 2035 alasihti „Tervist hoidev inimene on terviseteadlik, käitub enda ja teiste elu ning keskkonda hoidvalt. Sealjuures hoolitseb ta nii vaimse kui ka füüsilise tervise eest.“, samuti rahvastiku tervise arengukava tervist toetavate valikute programmi, mille eesmärki on kirjeldatud järgmiselt: „Tervise edendamiseks, riskikäitumise vähendamiseks ja tervisenäitajate parandamiseks kogu elukaare jooksul on inimeste jaoks olemas vajalikud toetavad võrgustikud, võimalused ja oskused, et teha tervist toetavaid valikuid olenemata vanusest, sissetulekust, haridustasemest ja elukohast. Lihtsalt mõistetav tervisealane teave ning vajalikud teenused ja tooted on kõigile kättesaadavad.“. Tervist toetavate valikute programmist peab projekt toetama meetme „Terviseriskide ja riskikäitumise vähendamine ning kogukondade ja paikkondade võimestamine tervise edendamisel“ tegevuse 1.1.2 „Vaimse tervise edendamine“ eesmärkide täitmist. Vaimse tervise huvikaitse programm toetab ka vaimse tervise rohelise raamatu ja vaimse tervise tegevuskava 2023–2026 eesmärkide saavutamist.

4.3. Psüühikahäireid kogenud inimeste võimestamine

Psüühikahäire on vaimse tervise seisund, mis mõjutab üksikisiku mõtlemist, tundeid, käitumist ja üldist toimimist. Psüühikahäireid iseloomustavad mitmesugused sümptomid ja nähud, mis võivad erineda olenevalt konkreetsest häirest.

Vaimse tervise probleemidega võib oma eluea jooksul kokku puutuda iga inimene, levinuimad probleemid on depressioon ja ärevus. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO, 2022) andmetel on psüühikahäirega inimeste osakaal kasvamas – iga kaheksas inimene maailmas elab psüühikahäirega.

Rahvastiku vaimse tervise uuring (RVTU, 2022) selgitas välja Eesti rahvastiku vaimse tervise peamised sõlmprobleemid, millega vaimse tervise poliitika peab tegelema: 1) sotsiaalmajanduslik, sealhulgas regionaalne ebavõrdsus; 2) sotsiaalne isolatsioon – üksi elavatel inimestel esineb rohkem vaimse tervise probleeme; 3) noorte vaimse tervise haavatavus – enesehinnanguliste küsimustike alusel esineb noortel teiste vanuserühmadega võrreldes suurem vaimse tervise häirete esinemise risk; 4) puudulik terviseharitus ja infopuudus teenuste kohta, mis on muu hulgas mõjutatud vaimse tervise häbimärgistamisest; 5) puudulik info häirete levimuse, mõjude ja riskitegurite kohta; 6) ennetus- ja raviteenuste puudulik kättesaadavus. Psüühikahäireid kogenud inimeste toetamine võrgustiku ja huvikaitse kaudu aitab neid kaasata poliitika kujundamisse ja elluviimisse, vähendada stigmat, eelarvamusi ja stereotüüpe ning edendada avatud suhtumist psüühikahäirega inimestesse. Võrgustumine aitab ka psüühikahäirega inimestel endil ühenduda ja leida toetust teiste sarnaste kogemustega inimeste seast.

Psüühikahäireid kogenud inimeste võimestamise programmi eesmärk on vähendada psüühikahäirega seotud häbimärgistamist ja suurendada psüühikahäirega inimeste kaasatust neile suunatud poliitika, sekkumiste ja teenuste kujundamisse.

Psüühikahäireid kogenud inimeste võimestamise programm toetab Eesti 2035 alasihti „Tervist hoidev inimene on terviseteadlik, käituses enda ja teiste elu ning keskkonda hoidvalt. Sealjuures hoolitseb ta nii vaimse kui ka füüsilise tervise eest.“, samuti rahvastiku tervise arengukava tervist toetavate valikute programmi, mille eesmärgi on kirjeldatud järgmiselt: „Tervise edendamiseks, riskikäitumise vähendamiseks ja tervisenäitajate parandamiseks kogu elukaare jooksul on inimeste jaoks olemas vajalikud toetavad võrgustikud, võimalused ja oskused, et teha tervist toetavaid valikuid olenemata vanusest, sissetulekust, haridustasemest ja elukohast. Lihtsalt mõistetav tervisealane teave ning vajalikud teenused ja tooted on kõigile kättesaadavad.“. Tervist toetavate valikute programmist peab projekt toetama meetme „Terviseriskide ja riskikäitumise vähendamine ning kogukondade ja paikkondade võimestamine tervise edendamisel“ tegevuse 1.1.2 „Vaimse tervise edendamine“ eesmärkide täitmist. Psüühikahäireid kogenud inimeste võimestamise programm toetab ka vaimse tervise rohelise raamatu ja vaimse tervise tegevuskava 2023–2026 eesmärkide saavutamist.

Määruse § 17 lõike 3 punktis 1 nimetatud tõenduspõhised tegevused häbimärgistamise vähendamiseks psüühikahäirega inimestega kokkupuutuvate spetsialistide seas ja meedias on näiteks kogemuslugude jagamine.

Määruse § 17 lõike 3 punktis 2 nimetatud tegevused, mis on suunatud psüühikahäireid kogenud inimeste ettevalmistusele ja toele, on näiteks rahvusvahelisse praktikasse rakendatud raamistik ja koolitused ning järjepidev tugi (supervisioon).

4.4. Tervislik toitumine ja liikumine

Viimase 20 aasta jooksul on Eesti tööealise rahvastiku kehamassiindeks (KMI) järjepidevalt kasvanud: kui 2000. aastal oli see meestel keskmiselt 24,8 ja naistel 24,4, siis 2022. aasta andmetes juba vastavalt 26,8 ja 25,9. Sellest tulenevalt on kahanenud ka KMI järgi normaalkaalu kuuluva rahvastiku osakaal. Kui 2012. aastal oli 16–64-aastastest

normaalkaalus 48,6%, siis 2022. aastal 45%. Regulaarselt kehaliselt aktiivsete (kehaline aktiivsus viis korda nädalas 30 minutit) täiskasvanute osakaal Eestis on väike. Neli või enam korda nädalas kehaliselt aktiivsete täiskasvanute osakaal on aastate jooksul veidi kasvanud (2004. aastal oli see näitaja 12,5% ja 2020. aastal 19%), kuid sellega ei saa siiski rahul olla.

Eestis on mitu tasakaalustatud toitumise suurendamisele suunatud tegevust pooleli (nt toidu koostise muutmise (reformuleerimise) plaani väljatöötamine soola, lisatud suhkrute ja küllastunud rasvhapete vähendamiseks toitudes, toitumis- ja liikumissoovituste uuendamine jne). Kultuuriministeeriumi eestvedamisel on 2023. aastal liikumisaasta raames käivitatud mitu algatust, sealhulgas liikumisaktiivsuse edendamise tegevuskava koostamine ja elluviimine. Sotsiaalministeerium vajab järgnevatel aastatel tasakaalustatud toitumise ja liikumise edendamiseks strateegilist partnerit, sest valikute ja elukeskkonna kujundamiseks on vaja teha järjepidevat tööd, et jõuaksime oodatavate muutusteni tervisenäitajates. Rahastatavad tegevused aitavad kaasa liikumist soodustava keskkonna ja tasakaalustatud toitumist soosivate valikute kujundamisele, sealhulgas arendatakse füüsilist keskkonda ja kujundatakse sotsiaalseid norme. Uuendamisel on rahvatervise seadus ja selle rakendusaktid ning nende rakendamise ettevalmistamiseks on vajalikud ka strateegilise partneri tegevused.

Paranenud toitumis- ja liikumisharjumused toovad eeldatavalt kaasa südame- ja veresoonehaiguste, toitumisest mõjutatud vähkkasvajate vormide ja teist tüüpi diabeedi selge langustrendi.³

Tervisliku toitumise ja liikumise programmi eesmärk on edendada tasakaalustatud toitumist ja regulaarset liikumist Eesti elanikkonnas. Strateegilise partneri eesmärgid ja tegevused peavad olema kooskõlas rahvastiku tervise arengukavaga 2020–2030, mille üks eesmärk on Eesti inimeste oodatava ja tervena elatud eluea pikenemine. Eesmärgi saavutamiseks tuleb edendada tasakaalustatud toitumist ja füüsilist aktiivsust. Rahastatavad tegevused peavad toetama rahvastiku tervise arengukava tervist toetavate valikute programmi meetme „Terviseriskide ja riskikäitumise vähendamine ning kogukondade ja paikkondade võimestamine tervise edendamisel“ tegevust 1.1.3 „Tasakaalustatud toitumise ja füüsilise liikumise edendamine“, samuti peavad strateegilise partneri eesmärgid ja tegevused olema kooskõlas riiklike toitumis- ja liikumissoovitustega.

Programmi alaeesmärgid on:

- 1) suurendada sihtrühmade kaasatust tõenduspõhiste tasakaalustatud toitumise ja liikumise võimaluste loomisesse ja arendamisse, keskendudes lastele ja noortele;
- 2) suurendada ühiskonnas teadlikkust eelkõige tasakaalustatud toitumise ja regulaarse liikumise tõenduspõhisest positiivsest mõjust tervisele, samuti tasakaalustamata toitumise ja vähesel liikumisega kaasnevatest terviseprobleemidest;
- 3) suurendada Eesti ühiskonnas aktiivset osalust tõenduspõhise tasakaalustatud toitumise ja tervisliku liikumise võimaluste loomisel ja inimestele kättesaadavaks tegemisel.

Toetust ei saa kasutada tegevusteks, mida rahastatakse välistoetuse, riigieelarve või muu avaliku sektori vahenditest, välja arvatud juhul, kui toetus on eraldatud välisprojekti omafinantseeringu katmiseks. Näiteks ei rahastata toetusest koolituse korraldamist, kui seda rahastab ka mõni teine ministeerium. Muu hulgas laieneb piirang ka nendele koolitustele, mille korraldamist teine rahastaja otseselt ei toeta. Toetusest on võimalik rahastada sellist tegevust toetavat tegevust, näiteks teenuse arendamist. Tegemist on § 9 punkti 10 kõrval täiendava piiranguga, mis lisaks konkreetsetele kuludele, mis on kaetud muudest rahastamise allikatest, piirab rahastamist tegevuse üleselt, kui selleks on toetust eraldatud või makstud välistoetuse,

³ Reile, Rainer ja Veideman, Tatjana. (2023). *Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2022. Metoodika ja standardtabelite kogumik*. s.l. : Tervise Arengu Instituut.

riigieelarve või muu avaliku sektori vahenditest, välja arvatud välisprojekti omafinantseeringu toetuse korral.

4.5. Elanikkonna esmaabioskused

Määruse § 21 lõike 3 punktis 5 nimetatud elanikkonna esmaabioskuste suurendamiseks vajalike koolituste kohustuslik sihtrühm on § 22 lõike 4 punkti 4 kohaselt õpilased tulenevalt projekti väljundnäitajast. Eesmärk on, et koolides oleksid kvaliteetsed esmaabioskuste koolitused kindlasti tasuta kättesaadavad. Ülejäänud sihtrühmad ning ka õpilaste ja koolide valik on toetuse saaja otsustada.

Rahvastiku tervise aastaraamat 2023⁴ toob välja, et kuni 2020. aastani olid õnnetusjuhtumid, mürgistused ja traumad sageduselt kolmas surmapõhjus Eestis. 2021. aastal jäid vigastused (õnnetusjuhtumid, mürgistused ja traumad) neljandaks surmapõhjuseks seoses hingamiseldundite haigustest (sh COVID-19) tingitud suremuse suurenemisega. Põhilised vigastused saadakse kodus: aastatel 2016–2021 registreeritud juhtude alusel ligi 43% aastas. Vigastuste tõttu hukkus 2021. aastal 935 inimest.

Vigastustest tingitud surmade ja tüsistuste vähendamiseks on vigastuste ennetamise kõrval oluline suurendada elanikkonna tõenduspõhiseid esmaabioskusi, et tagada kvaliteetne ja õigeaegne abi andmine seni, kuni abistamise saab vajaduse korral üle võtta professionaalne tervishoiuteenus osutaja. Elanikkonna esmaabioskuste suurendamine võimaldab teoreetiliselt vähendada koormust tervishoiusüsteemile, eriti erakorralise abi osakondadele ja kiirabile tavaolukorras, kuid suurendab ka Eesti valmisolekut suuremateks kriisilukordadeks, mil tavapärase riigi poolt tagatud teenused võivad olla suure koormuse tõttu vähem ligipääsetavad.

Eestis on esmaabikoolituste ja täiendõppe kvaliteet kõiguv, korralduses puudub terviklik ja kvaliteeti tagav süsteem ning valdkond on selgelt eesmärgistamata. Sotsiaalministeeriumi esmaabivaldkonna kehtiva strateegilise partnerluse käigus valmib 2023. aasta teises pooles esmaabioskuste õppe ja koolituste terviklik pikaajaline plaan. Selle elluviimiseks on vajalik koostada ja ellu viia üksikasjalik tegevuskava ning luua ja arendada koolitajate ja täiendõppe valdkonnas tegutsejate koostöövõrgustik, mis toetaks osapoolte koostööd ja aitaks parandada kvaliteetsete esmaabikoolituste kättesaadavust Eestis.

Toetus aitab kaasa Eesti 2035 kolme sihi (inimene – arukas, tegus ja tervist hoidev Eesti inimene; ühiskond – hooliv, koostöömeelne ja avatud ühiskond; riigivalitsemine – Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik) saavutamisele. Samuti aitab toetus kaasa rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 alaeesmärgi „Tervist toetavad valikud“ lahendustee „Vigastuste ennetamine“ täitmisele, kus üht prioriteetset tegevust on kirjeldatud järgmiselt: „Elanike esmaabi osutamise oskusi parandatakse ning esmaabi andmise valmidust suurendatakse.“. Lisaks aitab toetus kaasa rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 alaeesmärgi „Inimkeskne tervishoid“ lahendustee „Inimeste terviseharitus ja põhiõiguste kaitse ning kogukondade võimestamine ja kaasamine“ saavutamisele.

4.6. Toiduabi

Järjest rohkem tuleb pöörata tähelepanu sellele, et toit saaks maksimaalselt ära kasutatud ja ülejääv toit jätkusuutlike lahenduste abil ümber jagatud. 2021. aastal tehtud uuringu „Toidujäätmete ja toidukao teke Eesti toidutarneahelas“ kohaselt tekib Eestis kokku ligikaudu 167 000 tonni toidujäätmeid aastas. Toidujäätmed on toit, mis on muutunud jäätmeteks toidutarneahela erinevates etappides (sh lõpptarbimise etapis). Toidujäätmeteks võib pidada

⁴ <https://tai.ee/et/valjaanded/rahvastiku-tervise-aastaraamat-2023>.

toitu, mis on muutunud jäätmeteks järgmistel tingimustel: on liikunud toidutarneahelasse; on eraldatud või ära visatud toidutarneahela eri etappides; on suunatud jäätmekäitlusprotsessi.⁵ Toidujäätmetest poole (50%) ehk ligikaudu 84 000 tonni aastas moodustab toidukadu ehk inimtoiduna raisku läinud toit. Toidukadu ehk raisatud toit on toit või toiduaine, mis mingil põhjusel (riknenud või kasutustähtaja ületanud toit, söömisel ülejäänud toit jne) jääb tarbimata ja visatakse toidujäätmetena ära. Toidukadu tekib kõikidel toidutarneahela etappidel⁶. Kõige suurem osakaal toidukao tekkes on kodumajapidamistel (41%), kõige väiksem toidutööstusel (4%). Kogu toidutarneahelas raisatud toidu väärtus kokku on Eestis hinnanguliselt 164 miljonit eurot aastas. Nii näiteks jääb Eesti toidupoodides aastas hinnanguliselt müümata ligi 22 800 tonni toidukaupu. Toitlustusasutuste – restoranid, kohvikud, sööklad jne – tekitatud toidukadu ulatub pea 7500 tonnini aastas. Eesti pered viskavad toidukaona ära kokku üle 34 000 tonni aastas.⁷ Uuringu tulemused näitavad, et peamiseks toidukao tekkimise põhjuseks Eesti peredes on toidu või toiduainete riknemine.

Toiduabi valdkondliku programmi eesmärk on võrgustikutöö abil innovaatselt ära kasutada päästetud toitu, et toetada Eesti eri piirkondades eelkõige puudust kannatavaid inimesi võimalikult nende kodu lähedal koostöös kohalike omavalitsuste, kogukondade ja teiste osapooltega. Päästetud toit on toiduks sobiv toiduaine, mis muidu oleks kas hävitatud või jäänud kasutamata. Päästetud toitu annetavad valdkonnas tegutsevatele vabaühendustele suuremad ja väiksemad toidupoed, maaletoojad, toidu tootjad ja põllumehed. Puudust kannatavaid inimesi on Eestis kohalike omavalitsuste poolt toiduabi nimekirjadesse kantuna igas kvartalis 30 000–36 000. Selleks et vähem toitu üle jääks, tuleb osata olemasolevat toitu maksimaalselt ära kasutada: teada säilitamisviise, nippe, kuidas soodsamalt, tõhusamalt ja mitmekesisemalt toitu, sealhulgas päästetud toitu, kasutada. Tegevus toetab riiklikku toiduabi jagamise süsteemi.

Toiduabi valdkondlik programm on kooskõlas heaolu arengukava 2023–2030 alaeesmärgi nr 4 „Sotsiaalhoolekanne“ tegevussuunaga „Teenuste arendamisel inimese terviklikust abivajadusest lähtumine ning pakutava abi parem koordineerimine ja integreerimine“, sealhulgas eesmärgiga arendada toetavaid teenuseid, et vähendada vaesust, parandada inimeste iseseisvat toimetulekut ja tagada tervisliku toiduabi kättesaadavus. Riigi ja kohaliku omavalitsuse ülesanne on toetada puudust kannatavaid inimesi ning päästetud toidu ümberjagamine on üks võimalus neid inimesi aidata.

Määruse § 23 lõikes 4 nimetatud innovaatsed lahendused päästetud toidu ärakasutamiseks on näiteks:

- 1) toidujagamisplatvorm, sealhulgas mobiilirakendus, mis võimaldab toidupoodidel ja teistel toiduettevõtetal jagada ülejäänud toitu otse kohaliku kogukonna abivajajate, kodutute varjupaikade või heategevusorganisatsioonidega;
- 2) toiduainete säilitamise ja taaskasutamise teemalised õpitoad, sealhulgas säilitamistehnikast ja ühisaedade rajamisest. Ühisaedade rajamine aitab koondada kogukonda, vähendada toiduraiskamist ja parandada tervislikku toitumist. Ühisaia toitu kasvatades saab inimene enda toidulauale maitstva, tervisliku ja kohaliku toidu;
- 3) koolituste, sealhulgas toimetulekuõppe, praktiliste juhendite jms kaudu teadlikkuse suurendamine sellest, kuidas poest vähese raha eest võimalikult tervislikke toiduaineid osta;
- 4) päästetud toidu kogumine, töötlemine ja jagamine spetsiaalsetes nn supiköökides.

⁵ Piirsalu, E, Moora, H, Väli, K, Aro, K, Värnik, R, Lillemets, J. (2021).

Toidujäätmete ja toidukao teke Eesti toidutarneahelas. SEI Tallinn.

⁶ Toidutarneahel on omavahel seotud tegevused, mis on suunatud toidu tootmisele, töötlemisele, turule viimisele ja lõpptarbimisele. Toidutarneahel sisaldab endas üldjuhul järgmisi etappe: kodumajapidamised, toitlustus, toidu jaemüük ja muul viisil tarnimine (kaubandus), toidu töötlemine ja tootmine (toidutööstus), esmatootmine.

⁷ Piirsalu, E, Moora, H, Väli, K, Aro, K, Värnik, R, Lillemets, J. (2021).

Toidujäätmete ja toidukao teke Eesti toidutarneahelas. SEI Tallinn.

Kuigi taotleja või partner võivad olla sellise tegevuse väljatöötamise ja rakendamisega juba alustanud, on see jätkuvalt käesoleva määruse kontekstis innovaatiline, kuna eristub Eestis laiemalt levinud süsteemidest. Innovaatilised on ka tegevused, mis on seni olnud suunatud vaid ühe piirkonna inimestele. Seega saab innovatsioonina käsitada ka laienemist teistesse piirkondadesse.

Oluline on tagada, et päästetud toit oleks ohutu ja säilitaks oma toiteväärtuse, kuni see jõuab abivajajateni. Selleks tuleb rangelt järgida toiduohutuse ja hügieeni nõudeid ning transportida ja säilitada toitu sobivates tingimustes.

Määruse § 24 lõikes 1 on nimetatud võimalike tegevustest kasusaajatena kohalikke omavalitsusi. Projekti raames on soovitatav koostöö kohaliku omavalitsusega, kellel on info puudust kannatavate inimeste kohta ja kes saab info vahendamisel kaasa aidata.

Toetuse saaja ja partner peavad lähtuma projekti tegevustes Põllumajandus- ja Toiduameti juhenditest toidu annetamisel ja ümbertöötlemisel ning toiduainete käitlemisel, mis on kättesaadavad järgmistel aadressidel: <https://pta.agri.ee/ettevotjale-tootjale-ja-turustajale/toidu-tootmine/toidu-annetamine> ja <https://pta.agri.ee/ettevotjale-tootjale-ja-turustajale/toidu-tootmine/uldised-nouded#kulmutatud-toiduaine>.

4.7. Laste ja perede heaolu ning vanemluse toetamine

Lapsevanemate ja positiivse vanemluse toetamine on üks paremaid viise ennetada hilisemaid probleeme tervishoius, lastekaitstes, hoolekande- ja kriminaaljustiitsüsteemis. Head vanemlikud oskused ja toetavad lähedussuhted, vanemate parem toimetulek enda stressiga ning toetav ja turvaline kodukeskkond vähendavad laste tõenäosust vaimse tervise probleemide ja mittesoovitud käitumisviiside tekkeks.⁸

Tervise Arengu Instituudi 2022. aastal koostatud raport vanemluse valdkonna spetsialistide hinnangute koondamisel kinnitab, et eelkõige nähakse vajadust laiapinnalisema ennetustöö järele, toetamaks lapsevanemaid rolliga seotud teadmiste, hoiakute ja oskuste omandamisel.⁹

Laste ja perede heaolu ning vanemluse toetamise programm on kooskõlas heaolu arengukava 2023–2030 alaeesmärgi nr 1 „Lapsed ja pered“ tegevussuuna „Jätkusuutliku sündimustaseme saavutamiseks vajalike meetmete kavandamine ja rakendamine“ eesmärgiga soodustada perekonda, laste saamist ja kasvatamist ning lasterikkust väärtustavaid hoiakuid ühiskonnas. Samuti on see kooskõlas tegevussuuna „Peresõbraliku keskkonna loomiseks paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavate teenuste arendamine ja toetusmeetmete kaasajastamine“ eesmärkidega arendada noortele ja lapsevanematele mõeldud paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavaid programme ja teenuseid ning parandada nende kättesaadavust.

Määruse § 25 lõikes 2 nimetatud tegevused on suunatud lastega perede toetamisele mitmekülgsete meetmetega, mis edendavad vanemlikke oskusi, lapse arengut, peresuhte kvaliteeti ja kogukondliku toe tugevdamist. Senisest enam tuleb pakkuda teenuseid, mis toetavad vanemlikke oskusi ning panustavad abivajaduse varajasse märkamisse ja probleemide ärahoidmisesse. Vanemluse toetamine aitab ära hoida laste ja noorte vaimse tervise probleeme, vähendab riskikäitumist ja lastevanemate vaimse tervise probleeme. Oluline on pakkuda vanematele tuge asjakohastel teemadel ja kohtades, kus nad oma lapse

⁸ Rahayu, S., & Nurhayati, S. (2023). *Implementation of Positive Parenting In Early Childhoods' Families During The Learning From Home Program*. Jurnal Simki Pedagogia, 6(2), 512-519.

⁹ Avaliku sektori esindajate hinnangud vanemluse valdkonnale | Tervise Arengu Instituut (tai.ee).

east tulenevalt liiguvad. Laste ja pere heaolu toetamise fookuses on probleemide ennetamine.

Tegevuste hulka kuuluvad:

- 1) laste kasvatamist ja lasterikkust väärtustavate hoiakute kujundamine ning nende toetamine konkreetsete tegevuste kaudu. See hõlmab teadlikkuse suurendamist lastekasvatuse olulisusest ning praktiliste tegevuste elluviimist, mis toetavad positiivset suhtumist lastesse ja peredesse. Avalik kommunikatsioon, teavitusüritused, infoseminarid, toetavad tegevused ja aktiivne suhtlus kohalikul tasandil on olulised vahendid teadlikkuse suurendamiseks ja toetavate hoiakute kujundamiseks perede väärtustamisel;
- 2) lastega pere vajaduste koondamine ja huvikaitse. Siia alla kuuluvad tegevused, mis aitavad mõista pere erinevaid vajadusi ning tagavad, et nende huvid ja õigused on kaitstud ja esindatud. Olulised on tegevused, mis arendavad koostööd ja partnerlust kohalike omavalitsuste, äri sektori ja huvikaitseorganisatsioonide vahel. Samuti on oluline kogukondlik lähenemine, mis arvestab piirkonna eripärasid ning võimestab koostööd liikmesorganisatsioonide ja kogukonnaliikmete vahel;
- 3) pere heaolu suurendamine positiivse ja võrdse vanemluse ning pere- ja paarisuhete toetamise (sh jagatud vanemlus) kaudu. See hõlmab tegevusi, mis toetavad vanemate teadmisi ja oskusi lapsi läbi positiivse vanemluse erinevates vanuseetappides toetada ning tugevdavad perekonna sidemeid ja suhteid. Partneritelt oodatakse eelkõige vanemlust, pere- ja paarisuhete toetava info jagamist sihtrühmale ja teenuste kättesaadavuse laiendamist. Tegevustega soovitakse pakkuda praktilist tuge peredele, et osata hoida ja luua positiivseid peresuhteid. Lisaks sellele on oluline suurendada teadlikkust võrdsest vanemlusest ja jagatud vastutusest lapsekasvatuse osas ja arendada teadmisi, mis soodustavad mõlema vanema aktiivset osalust lapsekasvatamisel ning lapse eest hoolitsemisel. Oluline on ka toetada pere- ja paarisuhteid, pakkudes nõustamisteenuseid, mis aitavad lahendada suhte probleeme ning luua üksteist toetava ja austava suhtlemiskeskkonna perekonnas;
- 4) lapsevanemate teadlikkuse suurendamine lapse arengu etappidest ja sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamisest. Oluline tegevus selles valdkonnas on toetada lapsevanemaid loengute, vestlusringide ja nõustamistevõrgustikega, kus tutvustatakse põhjalikult lapse arengu etappe. Need tegevused võivad hõlmata nii teoreetilist kui ka praktilist lähenemist, aidates vanematel mõista lapse arengu psühholoogilisi, emotsionaalseid ja sotsiaalseid aspekte ning seda, kuidas neid igapäevaelus toetada;
- 5) esmatasandi ennetuskeskuste ja kogukondade võimestamine perede toetamisel ning kvaliteetsete pereteenuste loomisel, lõimimisel ja käivitamisel. Siia alla kuuluvad tegevused, mis tugevdavad kogukondade võimekust pakkuda peredele tuge ja ressursse ning arendavad välja kvaliteetsed teenused ja tugisüsteemid;
- 6) muud tegevused, mis täiendavad eespool nimetatud tegevusi ja on vajalikud laste- ja perepoliitiliste eesmärkide täitmiseks.

Määruse § 25 lõikes 2 nimetatud tegevustest kasusaajad on lastega pered, lastega töötavad spetsialistid, laste heaolusse panustavad organisatsioonid, kohalikud omavalitsused või kogukonnad. Programmi eritingimuseks on, et taotluse esitamise hetkeks peab taotlejal olema vähemalt kaheaastane tõendatav kogemus valdkondades, mille edendamiseks toetust taotletakse. Lisaks peab projekt hõlmama vähemalt kolme määruse § 25 lõikes 2 nimetatud tegevust.

4.8. Laste õiguste ja kaasatuse edendamine

Strateegilisele partnerile toetuse andmine laste õiguste ja kaasatuse edendamiseks on seotud „Heaolu arengukava 2023–2030“ esimese alaeesmärgiga „Lapsed ja pered“ – Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas. Strateegiline partner toetab oma tegevustega arengukava esimese alaeesmärgi järgmisi tegevussuundi:

- lastekaitsekorralduse uuendamine, et tagada abivajavatele lastele tõhus ja eesmärgipärane abi valdkondadeüleises koostöös;
- väärkohteldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini;
- vajaduspõhise abi ja toetuse tagamine suure abivajadusega ja kompleksprobleemidega lastele ja nende peredele;
- asendushooldust vajavatele lastele asutuste asemel peres kasvamise võimaluste tagamine, asendushoolduselt elluastuvate noorte vajaduspõhine toetamine ning asendus- ja järelhoolduse hea kvaliteedi tagamine.

Programmis toetatavad tegevused lähtuvad vajadusest tõhustada teadlikkust laste õigustest ja kaasatusest ning nii laste kui ka lastekaitsetöötajate huvikaitse arendamist.

Laste õiguste, osaluse ja kaasatuse edendamise praktilistes tegevustes ja strateegilises teavitustöös on oluliseks tegevussuunaks laste endi teavitamine nende õigustest ja õiguste kaitse võimalustest, arvestades, et teave oleks edastatud lastele neile arusaadaval ja kättesaadaval viisil. Lisaks laste endi teavitamisele on vaja teavitada laste õigustest, sealhulgas osalusõigusest ja laste kaasamise vajadusest ka lapsevanemaid, lastega töötavaid spetsialiste, lasteasutusi ning teisi osapooli, sealhulgas väljaspool sotsiaalvaldkonda, kelle tegevused mõjutavad otseselt või kaudselt laste heaolu. Toetatakse tegevusi, mis on seotud eespool nimetatud suundades koolitus- ja nõustamistegevustega, aga ka teavitus- ja meediatööga. Samuti toetatakse juhendmaterjalide ja metoodikate koostamist ja juurutamist eri valdkondades ja haldustasanditel.

Oluliseks tegevussuunaks on laste, sealhulgas haavatavas olukorras laste arvamus ja vajaduste koondamine ning huvikaitse. Selle tegevussuuna all ootame laste arvamus ja vajaduste koondamist ning huvikaitselisi tegevusi lapsi puudutavate seaduseelnõude, riiklike strateegiate jms ettevalmistamise protsessis. Haavatavas olukorras lasteks võivad olla näiteks asendus- ja järelhooldust vajavad lapsed ja noored, kinnise lasteasutuse kogemusega noored, haiglas viibivad või erivajadusega lapsed, aga ka vaesuses elavad lapsed vms.

Laste väärkohtlemist, sealhulgas kehalist karistamist ennetavad tegevused täiskasvanute ja laste teadlikkuse ja hoiakute kujundamiseks on samuti programmi tähtsaks tegevussuunaks, mille raames on oodatud nii teadlikkuse suurendamisele, varasele märkamisele kui ka valdkondadevahelise koostöö tõhustamisele suunatud tegevused. Oluline tegevussuund on ka kogukondade võimestamine, et parandada abivajavate laste märkamist ja nende toetamist.

Kuna lapsed ja noored veedavad palju aega digimaailmas, on üheks tähtsaks suunaks ka laste turvalise internetikasutuse edendamine, laste õiguste kaitse ja väärkohtlemise ennetamine digimaailmas. Oodatavad tegevused toetavad nii strateegilist valdkondadeülest koostööd, teadlikkuse suurendamist kui ka praktilisi tegevusi ohtude ennetamiseks ja kahjude vähendamiseks.

Kuigi laste heaolu toetamine ja kaitsmine on valdkondadeülene tegevus, on abivajavate laste ja perede abistamisel juhtiv roll kohalikel omavalitsustel ja seal töötavatel lastekaitsetöötajatel. Laste heaolu edendamise väljatöötamiskavatsus¹⁰ (edaspidi *laste heaolu VTK*) tõi välja mitmeid probleeme seoses lastekaitsetöötajate suure koormuse, vähese tugisüsteemi ja suure tööjõuvoolavusega. Laste heaolu VTK kohaselt on sotsiaaltöö esindusorganisatsioonid olnud siiani tagasihoidlikud valdkonna populariseerimisega tegelemisel ning paremate töö- ja palgatingimuste eest seismisel. Samal ajal on lastekaitsetöötajatel endil keeruline kohalikus omavalitsuses enda töö väärtustamise ja kvaliteetse töö tegemiseks vajalike töötingimuste eest seista. Seetõttu peame oluliseks, et strateegiline partner aitaks kaasa tugeva

¹⁰ Lastekaitseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus laste heaolu suurendamiseks, [Väljatöötamise kavatsus laste heaolu tõstmiseks \(11\).pdf](#).

lastekaitsetöötajate huvikaitseorganisatsiooni kujunemisele ja praktiliste tegevuste elluviimisele.

Programmi eritingimuseks on, et esitatav projekt peab hõlmama loetelust vähemalt kolme tegevust ja olema suunatud vähemalt kahele kasusaajate sihtrühmale. Kasusaajateks on määruse kohaselt lapsed, sealhulgas haavatavas olukorras või selle riskis oleva lapsed, neid kasvatavad vanemad või muud isikud, lastekaitsetöötajad, lastega töötavad spetsialistid, laste heaolusse panustavad organisatsioonid, kohalikud omavalitsused või kogukonnad. Laste õiguste ja kaasatuse edendamise eesmärgiga projektide tegevustest kasusaajad võivad olla ka riigiasutused, kelle tegevus on seotud laste heaolu ja õiguste tagamisega oma haldusalas.

Taotlema on oodatud organisatsioonid, kellel on taotluse esitamise hetkeks vähemalt kaheaastane ja partneril vähemalt üheaastane tõendatav kogemus valdkondades, mille edendamiseks toetust taotletakse. Erand kogemuse nõudest on ette nähtud vaid lastekaitsetöötajate huvikaitse puhul juhul, kui selle eesmärgi täitmiseks on loodud eraldi organisatsioon viimase aasta jooksul. Selline täiendav nõue on vajalik, kuna praegu lastekaitsetöötajate huvikaitseorganisatsiooni ei ole. Kui ükski olemasolev organisatsioon ei ole valmis suuremal määral seda rolli täitma, peab määrus võimaldama sellise organisatsiooni teket.

4.9. Sotsiaalvaldkonna tööjõu arendamine

Heaolu arengukava 2023–2030 üheks eesmärgiks on seatud inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu toetav Eesti sotsiaalhoolekande korraldus. Arengukava alaeesmärgis nr 4 „Sotsiaalhoolekanne“ tegevussuunas „Sotsiaalvaldkonna tööjõu tagamine, pädevuse suurendamine ja väärtustamine“ on muu hulgas seatud eesmärgiks kaasajastada sotsiaalvaldkonna tööjõu kutsestandardeid, parandada valdkonnas tegutsevate juhtide teadmisi ja oskusi, toetada sotsiaalvaldkonna töötajate huvikaitset ja motivatsiooni. Hoolekandevaldkonnas on praegu ebapiisavalt kvalifitseeritud tööjõudu ning vajadus spetsialistide teadmiste ja oskuste täiendamise järele suureneb. Töö abivajajatega on stressirikas ja vähese positiivse tagasisidega ning madalalt tasustatud ja ühiskonnas vähe väärtustatud. Programmi tegevus panustab töötajate huvikaitse kaudu valdkonna töötajate teadlikkuse kasvu oma vajaduste esindamisel, väärtustab sotsiaalvaldkonnas töötamist põhikutsealade kutseõuete saavutamise edendamisel ja oma valdkonna parimate töötajate tunnustamise kaudu. Aastast 2022 on Sotsiaalministeerium sotsiaalvaldkonna kauaaegsele tunnustusüritusele lisanud ka preemiad tunnustatavatele, strateegilises partnerluses näeme, et preemiate maksmine antakse senistel põhimõtetel partnerile, kellel tuleb arvestada selle kulutusega oma rahastuses. Senine kulu on olnud umbes 26 000 eurot aastas.

Programmis soovitakse edasi arendada sotsiaalvaldkonnas töötavate inimeste arengu- ja mentorlusprogramme, et toetada sotsiaalvaldkonna juhtide ja spetsialistide sisseelamist ja kohanemist. Programmi elluvijad on kutsutud ka testima uusi lahendusi sotsiaalvaldkonna tööjõu edendamisel.

4.10. Vanemaealiste huvikaitse

Sotsiaalministeerium on vanemaealiste huvikaitset ja vanusesõbralikkuse edendamist toetanud strateegilise partnerluse formaadis alates 2020. aastast. Enne seda tegutses Sotsiaalministeeriumi juures vanemaealiste poliitika komisjon, kuid see ei leidnud laiapõhjalist valdkondadeülest kõlapinda ega praktilist väljundit. Üheks kitsaskohaks oli ühtse koostöövõrgustiku puudumine, kuhu oleks kaasatud ka laiem ring sihtrühma esindavaid organisatsioone, kelle abil vanemaealiste vajadusi ja nende ettepanekuid koondada. Sotsiaalministeeriumi huvi oli, et tekiks koostöövõrgustik, mis esindaks vanemaealisi ning mille liikmed osaleksid aktiivselt poliitika, seadusemuudatuste ja meetmete kujundamises, pakuksid vanemaealistele asjakohast tuge ning seisaksid vanemaealiste huvide eest.

Võrgustiku tekke eelduste loomiseks toetas Sotsiaalministeerium aastatel 2020–2021 projekti „Vanemaealiste huvikaitse võimekuse arendusprogramm“, mida viis ellu MTÜ Kuldne Liiga. Koolitus- ja mentorlusprogrammi eesmärk oli anda vanemaealiste huvikaitsega tegelevatele organisatsioonidele praktilisi teadmisi, kuidas käivitada ja hoida koostöövõrgustikke ning parandada organisatsioonide oskusi osaleda aktiivselt poliitikakujundamises.

Perioodil 01.01.2023–31.12.2024 viiakse ellu MTÜ Kuldne Liiga projekti „Vanad-noored võrgustuvad koos (NOVA)“, kus osalevad lisaks toetuse saajale veel neli organisatsiooni. See on eespool nimetatud projekti edasiarendus ning taotlemise tingimuseks oli, et toetuse taotlejaks saab olla asutus, kes osales aastatel 2020–2021 projekti „Vanemaealiste huvikaitse võimekuse arendusprogrammi“ raames ellu viidud koolitus- ja mentorlusprogrammis. Projekti partnerid ei pidanud olema eelnimetatud programmis osalenud. Projekti ühe tulemusena on asutatud vanemaealiste huvikaitse strateegilise partnerluse võrgustik. Võrgustikus osales 31.12.2023 seisuga 21 ühingut ja asutust.

Võrgustiku eesmärk on tagada: 1) üle-eestiline koordineeritud vanemaealiste huvikaitse edendamine ja vanemaealiste kaasamine otsustusprotsessidesse; 2) vanemaealiste seisukohtade koondamine ja esitamine valdkondadeüleselt nii riigi kui kohaliku omavalitsuse tasandi poliitika kujundajatele; 3) vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtete kujundamine ja juurutamine Eestis.

Sotsiaalministeerium soovib jätkata vanemaealiste huvikaitse ja vanusesõbralikkuse arendamisega ka pärast selle projekti lõppu. Selleks, et tagada varem algatatud tegevuste jätkusuutlikkus ja võrgustikule stabiilsed tingimused töö tegemiseks, on määruses seatud tingimus, et taotlejaks saab olla organisatsioon, mis oli 31.12.2024 seisuga vanemaealiste strateegilise partnerluse võrgustiku liige. Projekti partnerile selliseid piiranguid ei ole. Võrgustikust on kujunenud Sotsiaalministeeriumile tõsiselt võetav partner, kui on vaja kaasa rääkida vanemaealiste inimeste vajaduste ja murekohtadega arvestamisel. Sotsiaalministeerium on saanud võrgustikult erinevate teemavaldkondade kohta väärtuslikku tagasisidet.

Vanemaealiste huvikaitse valdkondlik programm on kooskõlas heaolu arengukava 2023–2030 alaeesmärgi nr 3 „Vanemaealised“ tegevussuuna „Vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemise toetamine“ järgmiste eesmärkidega: 1) arvestada vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtetega, võimestada vanemaealiste huvikaitse- ja esindusorganisatsioone ja nende võrgustikke, toetada vanemaealiste esinduskogude loomist, edendada vanusesõbraliku ühiskonna kujundamist ja juurutada vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtteid ja 2) kaasata vanemaealised poliitikakujundamisse, et arvestada nende vajadustega igas eluvaldkonnas. Vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtted on kooskõlastanud vanemaealiste strateegilise partnerluse võrgustik ja need on kättesaadavad võrgustiku veebilehel.

4.11. Suitsiidiennetus

Eesti on olnud järjepidevalt maailmas ja Euroopas üks kõrgema suitsiidi suremuskordajaga riike, kuid võrreldes 1990-ndate näitajatega on suitsiidide arv kolm korda vähenenud. Viimase kümnendi jooksul on aga areng peatunud ning iga-aastane suitsiidide arv on kõikunud kaheksa ümber. 2021. aastal suri Eestis suitsiidi tõttu 186 ja 2022. aastal 190 inimest.

Eesti on järjepidevalt arendanud suitsiidiennetuse valdkonda ning 2024. aastal on valmimas suitsiidiennetuse tegevuskava. Käesoleva taotlusvooru tegevused on osa sellest tegevuskavast ning täiendavad riigi ja kohalike omavalitsuste tegevusi suitsiidide ennetamisel ja vaimse tervise toetamisel.

Suitsiidiennetuse programm toetab Eesti 2035 alasihti „Tervist hoidev inimene on terviseteadlik, käitudes enda ja teiste elu ning keskkonda hoidvalt. Sealjuures hoolitseb ta nii vaimse kui ka füüsilise tervise eest.“, samuti rahvastiku tervise arengukava tervist toetavate valikute programmi, mille eesmärki on kirjeldatud järgmiselt: „Tervise edendamiseks, riskikäitumise vähendamiseks ja tervisenäitajate parandamiseks kogu elukaare jooksul on inimeste jaoks olemas vajalikud toetavad võrgustikud, võimalused ja oskused, et teha tervist toetavaid valikuid olenemata vanusest, sissetulekust, haridustasemest ja elukohast. Lihtsalt mõistetav tervisealane teave ning vajalikud teenused ja tooted on kõigile kättesaadavad.“. Tervist toetavate valikute programmist peab projekt toetama meetme „Terviseriskide ja riskikäitumise vähendamine ning kogukondade ja paikkondade võimestamine tervise edendamisel“ tegevuse 1.1.2 „Vaimse tervise edendamine“ eesmärkide täitmist. Suitsiidiennetuse programm toetab ka vaimse tervise rohelise raamatu ja vaimse tervise tegevuskava 2023–2026 eesmärkide saavutamist.

Suitsiidiennetuse tegevuskava näeb ette valdkonnaülest, kogu ühiskonda hõlmavat ja elukaareülest ennetust. Kui 90-ndatel oli suitsiidiriskis peamiselt keskealised mehed, siis praeguseks on suurima riskiga noored täiskasvanud ja vanemaealised. 2021. aastal tehtud Enesetappude ja enesetapukatsete epidemioloogiline ülevaate kohaselt on kõige enam enesetapukatseid vanusegrupis 15-19. Vanusegruppides 15-19 ja 20-24 on naiste enesetapukatsete kordaja kõrgem, ülejäänud vanusegruppides meestel. Kuivõrd enesetapukatse on üks kõige enam suitsiidiriski indikeeriv näitaja, on käesoleva taotlusvooru erilises fookuses lapsed ja noored.

Taotlusvooru eesmärk on ennetada suitsiide ja enesetapukatseid vaimse tervise abivõimaluste parandamise, suitsiidiohvrite lähedaste toetamise, teadlikkuse kasvatamise ja vastutustundliku meediakajastuse edendamise kaudu. Eesmärgi täitmisele aitab kaasa ka vaimse tervisega seotud hoiakute väljaselgitamine ja uuringu põhjal vaimse tervisega seotud häbimärgistamise vähendamiseks soovitude väljatöötamine.

Toetatakse koolituste, tugigruppide ja teadlikkust suurendavate tegevuste arendamist ja elluviimist, meediaseiret, vastutustundliku meediakajastuse eest auhinna väljaandmist ja vaimse tervisega seotud hoiakute uurimist.

Koolituste puhul on eelistatud sellised, mille eesmärk on suurendada teenuseosutajate, spetsialistide ja teiste suitsiidiriskis olevate inimestega kokkupuutuvate inimeste võimekust toetada kaasinimeste vaimset tervist. Koolituste rahastamise peamine eesmärk on suurendada abi kättesaadavust abivajajatele, s.h lastele ja noortele. Koolituste puhul eeldame, et seeläbi kas arendatakse või suurendatakse vaimse tervise abi ja teenuste osutamise võimekust ehk koolitatakse uusi teenuseosutajaid või täiendatakse juba vaimse tervise riskis inimestega tööalaselt kokkupuutuva personali oskusi anda vaimse tervise abi. Kui koolituse eesmärk on toetada koolitatava enda vaimset tervist, peab sihtrühma näol olema tegu kas suitsiidiriskis olevate inimeste, suitsiidiohvrite lähedaste või vaimse tervise raskusi kogevate laste ja noortega.

Projekt peab sisaldama tegevusi, mis on suunatud suitsiidiohvrite lähedastele, sealhulgas tugigruppide arendamist ja korraldamist suitsiidiohvrite lähedastele. Suitsiidiohvrite lähedased kogevad enamasti sügavat traumat, sageli ka häbimärgistamist, sh enesestigmatiseerimist, ning kuuluvad ka ise suurenenud suitsiidiriskiga gruppi. Lähedaste toetamise eesmärk on toetada leinaprotsessi ja traumaga toimetulekut ning vähendada suitsiidiga seotud häbimärgistamist. Tegevuse planeerimisel ja elluviimisel on oluline kaasata suitsiidiohvrite lähedasi ning arvestada nende kogemuste ja vajadustega. Taotluses võib välja pakkuda erinevaid tegevusi lähedaste toetamiseks, kuid kindlasti peab tegevuste hulgas olema ka lähedaste tugigruppide arendamine, nende toetamine vajaliku asjatundliku toega. Samuti peab tegevuse sihtgrupi hulgas olema kindlasti lapsed ja noored, kes on suitsiidiga kokku puutunud.

Projekt peab sisaldama tööd suitsiiditeema vastutustundlikumaks kajastamiseks meedias, sealhulgas meediaseiret ja reageerimist ebasoovitavale meediasisule, samuti vastutustundliku meediakajastuse (Papageno auhinna) väljaandmist. Taotleja (või partner) peab regulaarselt ja süsteemselt jälgima suitsiiditeema kajastamist meedias. Taotleja (või partner) peab reageerima ebasoovitavale meediasisule, selgitades meediasisu autorile või väljaandele suitsiidi meedias vastutustundlikult kajastamise põhimõtteid, lähtudes teaduslikust tõendusest ja rahvusvahelistest soovitudest (nt Maailma Terviseorganisatsiooni soovitud „Enesetappude ennetamine: abimaterjal meediatöötajatele“). Taotleja või partner peab igal aastal välja andma auhinna möödunud aastal meedias suitsiiditeemat vastutustundlikult käsitlenud ajakirjanikule, jätkates Sotsiaalministeeriumi algatatud traditsiooni Papageno auhinna väljaandmisel. Auhinnasaaja valimisele tuleb kaasata ajakirjanduse esindajad ja teised osapooled ning valikuprotsess peab olema läbipaistev, s.o lähtuma selgetest kriteeriumitest. Taotluses võib välja pakkuda ka teisi tegevusi vastutustundliku meediakajastuse edendamiseks.

Taotlusvooriga toetatakse ka vaimse tervisega seotud hoiakuid käsitleva uuringu tegemist. Eestis on varem vaimse tervisega seotud hoiakuid terviklikult uuritud 2016. aastal, 2021. aastal tehti uuring, mis keskendus spetsiifiliselt psüühikahäirega seotud stigmale. Määruse alusel rahastatakse uuringut, mis annaks ülevaate, kuidas on hoiakud vaimse tervise kohta ajas muutunud ning millised peaksid olema rõhuasetused, kui soovime häbimärgistamist vähendada.

Taotleja võib välja pakkuda tegevusi, mis ei ole määruse § 33 lõike 2 punktides 1–6 loetletud, kuid täidavad otseselt projekti eesmärki.

Toetatakse projekte, kus organisatsioonid teevad sisulist koostööd ja jagavad vastutust. Selleks on eritingimustes sätestatud, et taotleja peab projekti kaasama vähemalt ühe partneri, kellel on vähemalt kolmeaastane tõendatav kogemus vaimse tervise valdkonnas ja et taotleja peab kas kaasama meediateemadel partneri või kirjeldama taotluses koostöövormi organisatsiooniga, kellel on vähemalt tõendatav kolmeaastane kogemus meediateemadel.

5. peatükk. Toetuse taotlemine

Peatükis sätestatakse taotlusvooru avamise ja taotluste esitamise viis.

Taotlused esitatakse e-toetuse keskkonnas: etoetus.rtk.ee. E-toetus on Riigi Tugiteenuste Keskuse hallatav elektrooniline keskkond toetuse taotlemise ja kasutamisega seotud teabe ja dokumentide esitamiseks ja menetlemiseks. Taotlus peab vastama määruse § 12 lõikes 1 loetletud nõuetele ning see esitatakse koos § 12 lõikes 2 loetletud dokumentidega.

Üks organisatsioon võib olla toetuse taotlejaks ühes sama valdkondliku programmi projektis, kuid võib olla samal ajal teises sama valdkondliku programmi projektis partneriks.

6. peatükk. Taotluste menetlemine

Peatükis sätestatakse taotluse menetlemise kord: taotleja, partneri ja taotluse nõuetele vastavaks tunnistamine, taotluste hindamine, taotluse rahuldamata jätmine ja taotluse rahuldamise otsuse tegemine.

Taotlusi menetleb toetuse andjana Riigi Tugiteenuste Keskus. Esimese etapina kontrollitakse toetuse taotleja, partneri ja taotluse nõuetele vastavust. Puuduste korral annab toetuse andja taotlejale võimaluse puudused kõrvaldada. Nõuetele vastavaks tunnistatud taotlustest teavitab toetuse andja Sotsiaalministeeriumit, et vabaühenduste rahalise toetamise komisjon saaks anda taotlustele oma hinnangu või alustada taotlejatega läbirääkimisi taotluste muutmiseks. Kui komisjon tuvastab vajaduse taotluse sisu või eelarvet (kindlasummalise makse suurusi)

muuta, sealhulgas teha ettepanek liita sisult kattuvad või teineteist täiendavad taotlused üheks, teeb komisjoni peale läbirääkimisi ettepaneku taotlused hindamisele saata või rahuldamata jätta.

Hindamisele saadetud taotlusi hinnatakse vastavalt määruse lisas sätestatud hindamiskriteeriumidele ja -skaalale, et oleks tagatud projektide valiku läbipaistvus. Taotlusi hindavad Sotsiaalministeeriumi töötajad, hindajad nimetatakse ministri käskkirjaga iga valdkondliku programmi kohta. Üht projekti võib hinnata mitu Sotsiaalministeeriumi töötajat ja eksperti. Üks hindaja hindab kõiki sama valdkondliku programmi projekte ning esitab individuaalse hinnangu. Hindaja on üldjuhul ka rahastatud projektide kontaktisikuks ja ta kooskõlastab projektide vahe- ja lõpparuanded, sealhulgas kindlasummalise makse saavutamise (§ 44 lõiked 7–9).

Hindamise tulemusena tekib iga valdkondliku programmi kohta eraldi pingerida, mille vormistab toetuse andja hindajate antud hindamistulemuste alusel. Pingerea alusel teeb toetuse andja taotluse rahuldamise otsuse või jätab taotluse määruuses sätestatud juhul rahuldamata.

Välisprojekti omafinantseeringu katmiseks taotletud toetuse korral tehakse taotluse rahuldamise otsus tingimuslikuna tulenevalt sellest, et taotlemine toimub etteulatuvalt ning taotluse rahuldamise ajal ei ole teada, kas ja millises ulatuses välisprojekti taotlus rahldatakse, seega ei ole teada ka lõplik omafinantseeringu summa. Selleks et ettemaks oleks võimalik teha, tuleb taotlejal tõendada välisprojekti toetuse saamist ning käesoleva määruse alusel antava toetuse kogusumma ei või ületada ei taotluses planeeritud toetuse summat ega tegelikku välisprojekti omafinantseeringu summat.

Taotluse rahuldamise otsus avalikustatakse toetuse andja dokumendiregistris, eeldusel et see ei sisalda juurdepääsupiirangu andmeid.

7. peatükk. Projekti muutmine ja taotluse rahuldamise otsuse kehtetuks tunnistamine

Peatükis sätestatakse projekti muutmise ja taotluse rahuldamise otsuse kehtetuks tunnistamise tingimused.

Projekti ja kindlasummalise makse aluseks olevates tegevustes ja nende tulemustes, sealhulgas väljundites ja nende sihttasemes (kui need on), võib teha muudatusi ainult põhjendatud juhtudel ja toetuse andja nõusolekul, näiteks juhul, kui projekti elluviimise käigus peaks selguma, et kindlasummalise makse aluseks olev tegevus või selle osa ei ole enam asjakohane või vajalik ning eesmärgi arvestades on mõistlikum ja kuluefektiivsem see asendada muu tegevusega. Muudatuse eelarveline ulatus ei tohi olla suurem kui projekti toetuse summa.

Põhjendatud juhuks ei loeta olukorda, kus toetuse saajal ei ole kokku lepitud kindlasummalise makse tulemust võimalik saavutada või kindlasummalise makse tulemuse saavutamist tõendada.

8. peatükk. Toetuse maksmise tingimused ja aruannete esitamine

Peatükis sätestatakse toetuse maksmise tingimused ja toetuse kasutamisega seotud aruannete esitamise kord.

Toetuse maksmise eelduseks on taotluse rahuldamise otsus. Toetust antakse kindlasummalise makse või maksetena, kuid toetuse saajatele tehakse vastavalt taotluse rahuldamise otsusele ettemakseid. Iga järgmise ettemakse saamiseks toetuse saajal eelmise ettemaksega seoses tõendamiskohustust ei ole. Toetuse saaja peab tõendama

kindlasummalise makse tulemuse saavutamist aruande raames. Kindlasummalise makse aluseks oleva tegevuse tulemuse osalisel saavutamisel loetakse ettemaksed proportsionaalselt tulemusega kinni kantuks. Kui ettemaksetega on toetuse saajale toetust välja makstud rohkem, kui osalise tulemuse saavutamisele oleks olnud õigus toetust saada, tuleb toetuse saajal alusetult saadud toetus tagastada või tasaarveldatakse see sama projekti teise kindlasummalise maksega.

Projekti vahearuanded ja lõpparuanne esitatakse e-toetuse keskkonna kaudu, lähtudes e-toetuse keskkonna andmeväljadest.

9. peatükk. Toetuse saaja, partneri ja toetuse andja õigused ja kohustused

Peatükis sätestatakse toetuse saaja, partneri ja toetuse andja õigused ja kohustused.

Toetuse saaja ja partner peavad projekti ellu viima taotluse rahuldamise otsuses fikseeritud tähtaegade ja tingimuste kohaselt ning järgima määruses nimetatud kohustusi.

Toetuse saaja ja partner peavad projektide elluviimisel tagama, et tegevused ei suurendaks negatiivseid keskkonnamõjusid. Näiteks teavitustegevuste elluviimisel ja uuringute tegemisel tuleks keskkonnamõtjude minimeerimiseks tähelepanu pöörata eelkõige materjalide säästlikule kasutamisele ja taaskasutamisele. Ürituste (seminaride, messide, ümarlaudade jms) korraldamisel tuleks järgida keskkonnasõbraliku sündmuse põhimõtteid¹¹, mis peaksid laienema üldjuhul ka muudele tegevustele või toetuse saaja ja partneri enda igapäevastele toimingutele. Hangete tegemisel tuleks järgida keskkonnahoidlike hangete põhimõtteid, mille puhul hangitavate toodete või teenuste olemusringil nii tootmisel, kasutamisel kui kasutusest kõrvaldamisel on võimalikult väike või neutraalne keskkonnamõju. Mööbli, kontori IT-seadmete, puhastustoodete ja -teenuste ja/või koopia- ja joonestuspaberi soetamisel tuleb soovituslikult lähtuda keskkonnaministri 29. juuni 2021. a määruses nr 35 „Hankelepingu esemeks olevate toodete ja teenuste keskkonnahoidlikud kriteeriumid ja nende kohta riigihanke alusdokumentides kehtestavad tingimused“ ja selle lisades¹² sätestatud põhimõtetest. Kui toetuse saaja on riigihankekohuslane on viimati nimetatud määrusest lähtumine kohustuslik riigihangete seadusest tulenevalt.

Keskkonnahoidlik riigihange tähendab minimaalse negatiivse keskkonnamõjuga toodete või teenuste hankimist. Keskkonnahoidlik riigihange on defineeritud menetlusena, mille abil riigiasutused hangivad kaupu, teenuseid ja ehitustöid, millel on nende olemusringi jooksul ehk nii tootmisel, kasutamisel kui ka kasutusest kõrvaldamisel väiksem negatiivne keskkonnamõju, võrreldes muul juhul hangitavate, sama esmaülesandega kaupade, teenuste ja ehitustöödega. Tegemist ei ole riigihanke eritüübiga, vaid see on tavapärane hange, mille puhul võetakse arvesse lisaks muudele nõuetele ka keskkonnanõudeid. Ei ole vahet, kas tegu on avatud, piiratud, lihtsustatud vms hankemenetlusega – keskkonnanõudeid saab kõigi puhul kasutada.

Määruses on sätestatud kohustused seoses hankimisega. Toetuse saajatele ja partneritele, kes said toetust sotsiaalkaitseministri 7. augusti 2023. a määruse nr 45 „Sotsiaal- ja tervisevaldkonna vabariiklike toetuste toetamine“ alusel, rakendub määruse §-s 46 sätestatud kohustus kõikidele riigihanke- ja ostumenetlustele, mis algatatakse pärast 2024. aasta 31. detsembrit. Käesoleva määruse alusel rakendatava kindlasummalise makse puhul kuludokumente ja nende aluseks olevaid hanke- või ostumenetlusi ei kontrollita, kuid toetuse mõistliku kasutuse eesmärgil on soovituslik toetuse saajatel neid järgida. Toetuse saaja, kes on riigihangete seaduse tähenduses hankekohuslane, peab järgima seda seadust, sõltumata

¹¹ <https://kliimaministeerium.ee/media/9111/download>.

¹² <https://www.riigiteataja.ee/akt/102072021013>.

sellest, et toetust makstakse tulemuste alusel käesoleva määruse alusel toetuse saajate puhul. Sätte eesmärk on kasutada avalikku raha läbipaistvalt.

Määruse § 46 lõike 3 punktis 4 on tehingupartneri all mõeldud ennekõike töövõtjat ja tarnijat ning seotuse põhjustena näiteks sugulust ja hõimlust või seotust juriidiliste isikute kaudu.

10. peatükk. Rakendussätted

Sotsiaalkaitseministri 7. augusti 2023. a määruse nr 45 „Sotsiaal- ja tervisevaldkonna vabaühenduste toetamine“ alusel sõlmitud lepingule rakendatakse viidatud määrust. Erisus on sätestatud enne määruse jõustumist sõlmitud lepingu raames läbiviidavale riigihanke- ja ostumenetlusele, mis on algatatud pärast 2024. aasta 31. detsembrit ja millele kohaldatakse määruse §-s 46 ja § 49 lõike 2 punktis 11 sätestatud. Alates määruse jõustumisest lähevad Riigi Tugiteenuste Keskusele üle ka seniste lepingute alusel läbiviidavad menetlused.

Suurim erinevus seniste lepingute jaoks on aruandlus – esitada tuleb eraldi tegevusaruanne, mille vorm on kättesaadav ja mis täidetakse e-toetuse keskkonnas, ja finantsaruanne, mille vorm tuleb lisada tegevusaruande lisana e-toetuse keskkonnas. Enne 2025. aasta 1. jaanuari sõlmitud lepingute korral esitatakse aruandes abikõlblikud kulud, mis on reaalselt tekkinud ja makstud toetuse saaja või partneri pangakontolt. Kulud võivad olla tasutud pärast projekti elluviimise perioodi lõppu, kuid enne lõpparuande esitamise tähtaega.

3. Määruse vastavus Euroopa Liidu õigusele

Määrus ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega, välja arvatud juhul, kui toetuse andmine on käsitatav vähese tähtsusega abina.

4. Määruse mõjud

Määruse mõjud on valdkondlike programmide kaupa erinevad.

4.1. Sõltuvushäired

Programmil on positiivne sotsiaalne mõju, sest väheneb hasartmängu- ja digisõltuvusest tulenev riskikäitumine, suitsiidse käitumise risk ja ebasoodne mõju hasartmängu- ja digisõltlase lähedastele ning väheneb elanikkonna uimastitarbimine ja sellest tulenev kahju, kuna alkoholipoliitikat ja tubaka- (sh nikotiini)poliitikat kujundades arvestatakse rohkem eri meetmete tervisemõjuga. Kasvab ka otsustajate ja ühiskonna teadlikkus laiemalt. Samuti aitavad määrusega toetatavad tegevused tugevdada vabaühenduste tegutsemist legaalsete uimastite valdkonnas, panustades positiivse mõju kestlikkusse. Ebasoovitavaid mõjusid ei ole.

Puudub oluline keskkonnamõju, mõju majandusele ning riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule, riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

4.2. Vaimse tervise huvikaitse ja psüühikahäireid kogenud inimeste võimestamine

Programmidel on positiivne sotsiaalne mõju, sest tegevuste kaudu saab mõjutada:

- a) Eesti elanike tervisekäitumist ja toetada nende vaimset tervist;
- b) leibkondade toimetulekut ja inimeste tööhõivet, sest vaimse tervise probleemidega inimestel on keerulisem tööelus aktiivselt osaleda;
- c) mehi ja naisi, sest vaimse tervise probleeme kogevad mõlemad, kuigi need väljenduvad erinevalt.

Puudub oluline keskkonnamõju, mõju majandusele ning riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule, riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

4.3. Elanikkonna esmaabioskused

Programmil on eelkõige sotsiaalne mõju, sest selle partnerluse tegevused aitavad kaasa oodatava eluea ja tervena elada jäänud aastate pikenemisele. Elanikkonna paremad esmaabioskused parandavad õigeaegse ja kvaliteetse esmaabi kättesaadavust ning vähendavad potentsiaalselt ka koormust kiirabile ja erakorralise meditsiini osakondadele.

Lisaks on positiivne mõju riigi julgeolekule, sest elanikkonna paremad esmaabioskused suurendavad Eesti valmisolekut ja reageerimist kriisi korral.

Puudub oluline keskkonnamõju, mõju majandusele ning riigi välissuhetele, regionaalarengule, riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

4.4. Tervislik toitumine ja liikumine

Programmil on positiivne sotsiaalne mõju, kuna määruse kaudu on võimalik otseselt või kaudselt toetada inimeste vaimset või füüsilist tervist, haiguste või tervisekahjustuste riskitegureid, inimeste tervisekäitumist (nt füüsiline tegevus, tervislik toitumine). Lisaks sellele aitavad määrusega toetatavad tegevused tulevikus vähendada inimeste vajadust tervishoiu- või hoolekandeteenuste järele. Samuti aitavad määrusega toetatavad tegevused otseselt positiivsele tegevuse mõjule tugevdada vabaühenduste tegutsemist toitumise ja liikumise valdkonnas, panustades positiivse mõju kestlikkusse.

Puudub oluline keskkonnamõju, mõju majandusele ning riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule, riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

4.5. Toiduabi

Programmil on positiivne sotsiaalne mõju, kuna toidu päästmisega pakutakse inimestele toiduabi. Päästetud toit jõuab sihitatud tegevuste tulemusel ka puudust kannatavate inimesteni ning sellega paraneb inimeste toimetulek ja väheneb vaesus. Koolitustelt, õpitubadest ja juhenditest saavad inimesed oskused valmistada endale päästetud toidust täisväärtuslikku toitu.

Programmil on positiivne keskkonnamõju, kuna väheneb toidukadu. Toidutootmine nõuab palju ressursse (vesi, energia), põhjustab kliimamuutust ja keskkonnareostust. Mida vähem toitu raisku läheb, seda vähem on vaja seda juurde toota.

Puudub oluline mõju majandusele ning riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule, riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

4.6. Laste ja perede heaolu ning vanemluse toetamine

Programmil on positiivne sotsiaalne mõju, kuna määruse kaudu on võimalik toetada lapsi ja peresid ning edendada nende heaolu.

Laste ja perede programmi peamine mõju seisneb vanema toetamises laste kasvatamisel ning laste ja perede heaolu edendamises, tagades positiivsed ja jätkusuutlikud peresuhted. Programm aitab varakult märgata ja ennetada probleeme, pakkudes lapsevanematele laste kasvatamisel vajalikku tuge ja teadmisi. Määruse alusel toetatakse ka laste kasvatamist ja lasterikkust väärtustavate hoiakute kujundamist, mis suurendab ühiskonna teadlikkust lastega perede vajadustest ja toetamisest. Lisaks saab määruse toel parandada laste ja perede heaolu, pakkudes vajalikke meetmeid ja arendades tugisüsteeme. Samuti aitavad toetatavad

tegevused tugevdada lastega perede huvikaitset ja võimestada kodanikuühiskonda laste ja perede heaolu edendamiseks, mis omakorda panustab positiivse mõju kestlikusse.

Puudub oluline mõju keskkonnale, majandusele, riigi julgeolekule ja välissuhetele.

4.7. Laste õigus ja kaasatus

Programmil on positiivne sotsiaalne mõju, kuna määrase kaudu on võimalik toetada lapsi, sealhulgas haavatavas olukorras lapsi, ning edendada nende õigusi, heaolu ja kaasatust.

Laste õiguste ja kaasatuse programmi peamine positiivne sotsiaalne mõju seisneb laste heaolu toetamises, mille olulisteks osadeks on laste õiguste järgimine ja sellekohase teadlikkuse suurendamine igal tasandil ning laste endi kaasatuse ja osaluse suurendamine nii eri valdkondade kui haldustasandite otsustes. Samuti toetab programm suurema tähelepanu pööramist abivajavatele lastele, kes oma sotsiaalse, majandusliku, tervisliku või muu seisundi tõttu on haavatavamad ja kelle arvamuse väljaselgitamine neid puudutavate meetmete ja protsesside arendamisel on oluline, kuid tihti keerukam kui laiemalt laste sihtrühma kaasamine. Tegevused omavad mõju ka laste üldisele kohtlemisele, sest osa tegevusi on suunatud laste kehalise karistamise ja laste väärkohtlemise ennetamisele ning nii laste kui ka täiskasvanute hoiakute ja teadlikkuse kujundamisele. Positiivne sotsiaalne mõju ilmneb ka laste turvalise internetikasutuse edendamise puhul, mis moodustab järjest suurema osa laste igapäeva elust. Positiivset mõju võib eeldada ka kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatele ning seeläbi laiemalt lastele, sest tugevam töötajate huvikaitse aitab ületada kvaliteetset tööd takistavaid kitsaskohti, mis omakorda toetab muutuste kestlikkust.

Puudub oluline mõju keskkonnale, majandusele, riigi julgeolekule ja välissuhetele.

4.8. Sotsiaalvaldkonna tööjõu arendamine

Programmil on oluline sotsiaalne mõju, kuna sotsiaalvaldkonna tööjõu arendamine parandab sotsiaalteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti. Programmi mõjul töötavad sotsiaalvaldkonnas paremate oskustega ja motiveeritud töötajad ning valdkonda tuleb uusi töötajaid, mis muudab peamiselt inimtööjõul toimivad sotsiaalteenused kvaliteetsemaks. Positiivne mõju on tööturule ja töösuhetele, kuna programm edendab sotsiaalvaldkonna töötajate huvikaitset, samuti soolisele võrdõiguslikkusele, kuivõrd sotsiaalvaldkonnas töötamise maine parandamine tooks peamiselt naiste tööks peetavale erialale tööle ka mehi. Väiksem positiivne mõju on regionaalarengule ning riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele, kuna sotsiaalvaldkonna tööjõu arendamine mõjutab riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldatavate sotsiaalteenuste kättesaadavust tööjõu olemasolu ja paremate oskuste kaudu.

Puudub oluline mõju keskkonnale, majandusele, riigi julgeolekule ja välissuhetele.

4.9. Vanemaealiste huvikaitse

Programmil on oluline sotsiaalne mõju, kuna suureneb vanemaealiste võrdne kohtlemine, kaasates neid otsustamisse ja nende informeerimisse, ja paraneb suhtumine vanemaealistesse. Programmil on positiivne mõju riigivalitsemisele, kuna suureneb avalikkuse usaldus riigiasutuste tegevuse suhtes. Kohalikes omavalitsustes vanemaealiste kogude loomine või loodud kogude tegutsemisvõimekuse hoidmine avaldab positiivset mõju riigivalitsemisele, suurendades avalikku usaldust kohaliku omavalitsuse suhtes ja parandades elanikkonna kaasatust valitsemisse. Kohalikule omavalitsusele võib kaasneda rahaline mõju, kui kogude ülalpidamiseks on vajalik kasutusele võtta eraldi rahalised ressursid (ruumide rent, kohvipaus, transpordikulu kompensatsioon, tööjõukulu).

Puudub oluline mõju keskkonnale, majandusele, riigi julgeolekule ja välissuhetele ning regionaalarengule.

4.10. Suitsiidiennetus

Suitsiidiennetuse projekt toob tulemuste saavutamise korral kaasa positiivse mõju elanikkonna vaimsele tervisele tervikuna, kuna suureneb potentsiaalsete abistajate ja teenuseosutajate kompetentsus, kasvab ühiskonna teadlikkus laiemalt, paraneb meedia vastutustundlikkus suitsiiditeemade kajastamisel ja suitsiidiohvrite lähedased saavad vajalikku tuge.

Puudub oluline mõju majandusele, riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule ning riigi ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Andmekaitsealane mõjuhinang

Taotluste esitamise faasis võidakse küsida projektiga seotud isikute *curriculum vitae*'sid, kui valdkondliku programmi eritingimus näeb ette kvalifikatsiooninõuded. Samuti kontrollitakse taotleja ja partneri juhtorgani liikmetel kehtivate kriminaalkaristuste puudumist.

Juba rahastuse saanud projektide kulude abikõlblikkuse kontroll hõlmab ka projektist töötasu saavate ekspertide lepingulise suhte ja töötasu maksmise kontrollimist. Samuti kontrollitakse projekti raames korraldatud üritustel osalemist, mida tõendatakse üritusel osalejate nimekirjade abil.

Andmeid töödeldakse struktuuritoetuste registri elektroonilises [e-toetuse keskkonnas](#) ja see vastab andmetöötlemise põhimõtetele.

Taotluste menetlemisel ja projektitegevuste elluviimisel ei ole tegemist isikuandmete töötlemisega ulatuses, mis mõjutaks õigusi või kohustusi või väljuks õigusaktides sätestatud piiridest. Isikute kvalifikatsiooni hindamine *curriculum vitae*'de põhjal on õigustatud, et sõeluda välja parimad projektid ja parimad projektide elluviijad. Samuti välistatakse kehtivate karistuste kontrolliga taotlejate või partnerite hulgast isikud, kelle puhul on põhjendatud kahtlus toetuse kasutamise eesmärgipärasuses, aga ka nende sobilikkuses vastava valdkonna strateegilise partnerina (nt kui isikul on karistus süüteo eest perekonna ja alaealiste vastu, ei saa sellise juhatuse liikmega taotlejat pidada sobilikuks tegelema projektis, mis viib ellu laste õiguste ja kaasatuse edendamise programmi). Vastava kontrolli teeb Riigi Tugiteenuste Keskus asjakohase päringuga karistusregistrisse. Nii hindajatele kui abikõlblikkust kontrollivatele ekspertidele kohaldub konfidentsiaalsuskohustus oma töö piires. Nii töötasude kui üritusel osalejate nimekirjade puhul annab toetuse saaja nõusoleku projektis osaleda ja sellega kaasnevat tingimusi täita (lepingut täita ja töö tegemiseks projekti raames või projekti kaudu rahastatavat teenust saada). Kogu andmetöötlus põhineb isikute nõusolekul, andmete kogumise nõusoleku annab taotleja toetuse taotluse esitamisel või tegevuses osaleja toetatava tegevuse elluviimisel.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Toetus jaotatakse riigieelarve strateegiaga vabaühenduste rahastamiseks eraldatud eelarve alusel avatud taotlusvooru raames.

Rahastatud projektide elluviimise perioodi lõppemisel korraldab Riigi Tugiteenuste Keskus toetuse andjana määruses nimetatud teemadel avatud taotlusvoorud, juhul kui Sotsiaalministeeriumi eelarve seda võimaldab. Taotlusvoorud toimuvad üldjuhul teisel poolaastal.

Toetuse saajatele kaasneb määruse rakendamisega täiendav omafinantseeringu kohustus 1% ulatuses projekti abikõlblikest kuludest. Taotluses võib ette näha suurema omafinantseeringu määra.

Määruse rakendamisega tulusid ette näha ei ole.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras, peale mida on kavandatud valdkondlike programmide rakendamisega seotud ülesannete üleminek toetuse andjale (Riigi Tugiteenuste Keskus).

7. Määruse kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu kooskõlastamiseks Rahandusministeeriumile ja Justiitsministeeriumile ning e-posti teel arvamuse avaldamiseks Riigi Tugiteenuste Keskusele, Vabaühenduste Liidule ja organisatsioonidele, kes on Sotsiaalministeeriumi strateegilised partnerid.

Esitatud kommentaarid ja nende vastused on kajastatud kooskõlastustabelis.

Seletuskirja lisa: kooskõlastustabel